

*”...men det var ikke en Sky,
det var Fusijama.”*

JENSEN & REJSEN

30/3-31/10-2019

JOHANNES V. JENSEN MUSEET & FARSDØ

Jensen og Rejsen

- har modtaget støtte fra:

VESTHIMMERLANDS
KOMMUNE

- lyst til at gøre en forskel

Knud Højgaards Fond

- GRUNDLAGT 1944 -

15. Juni Fonden

Brødrene Hartmanns Fond

FRIMODT-HEINEKE
FONDEN

*”...men det var ikke en Sky,
det var Fusijama.”*

JENSEN & REJSEN

30/3-31/10-2019

JOHANNES V. JENSEN MUSEET & FARSDØ

JENSEN OG REJSEN

Foruden Læsebogen havde vi som Børn en Bog der blev af den største, afgørende Betydning for hele min indre Opbygning: Roms geografiske Billeder, en Samling Træsnit fra alle fem Verdensdele, af det mest brogede Indhold, vistnok Clicheer fra mange forskellige Publikationer og genudgivet uden Tekst. Den blev Aarsag til at jeg siden har rejst; jeg er ikke færdig med den endnu. Men hør også i Fleng nogle af Billedunderskrifterne: Et Afrikansk Slavetog, Christoffer Columbus opdager Amerika, Henry Stanley og hans Rejsefæller, et Udvandrertog overfaldes af Indianere, Kængurujagt i Australien, Opiumsrøger i Kina, En Frugtsælger i Singapore, Flodheste ved den blaa Nil, Ridt på en Zebuokse, et Fuglebjerg i Norge, Baadfart gennem Strømhvirvler i Lapland...

Aarbog for Bogvennen (1920)

ET SPRING IND I ET BILLEDE...

Jensen er ikke den eneste, der begejstret drømmer sig hen i de fine xylografiske træsnit. I løbet af 1800-tallet bliver de en uadskillelig del af avis-, bog- og tidsskriftudgivelser. Metoden, hvor motivet ridses ind i et stykke hårdt endetræ, gør det for alvor muligt at masseproducere billeder. Modsat det gammelkendte kobberstik kan xylografiet nemlig sættes i de moderne trykpresser ved siden af bogstavtyperne. Med xylografiet bliver det trykte billede folkeeje.

Xylografiet kan syne ubetydeligt ved siden af de mange mere spektakulære opfindelser, hvormed 1800-tallet vandt navnet "Opfindelsernes Århundrede" men de utallige illustrationer, der nu bliver mangfoldiggjort i aviser, blade og tidskrifter er på deres egen måde med til at præge de første generationer af indfødte i den moderne globaliserede tidsalder.

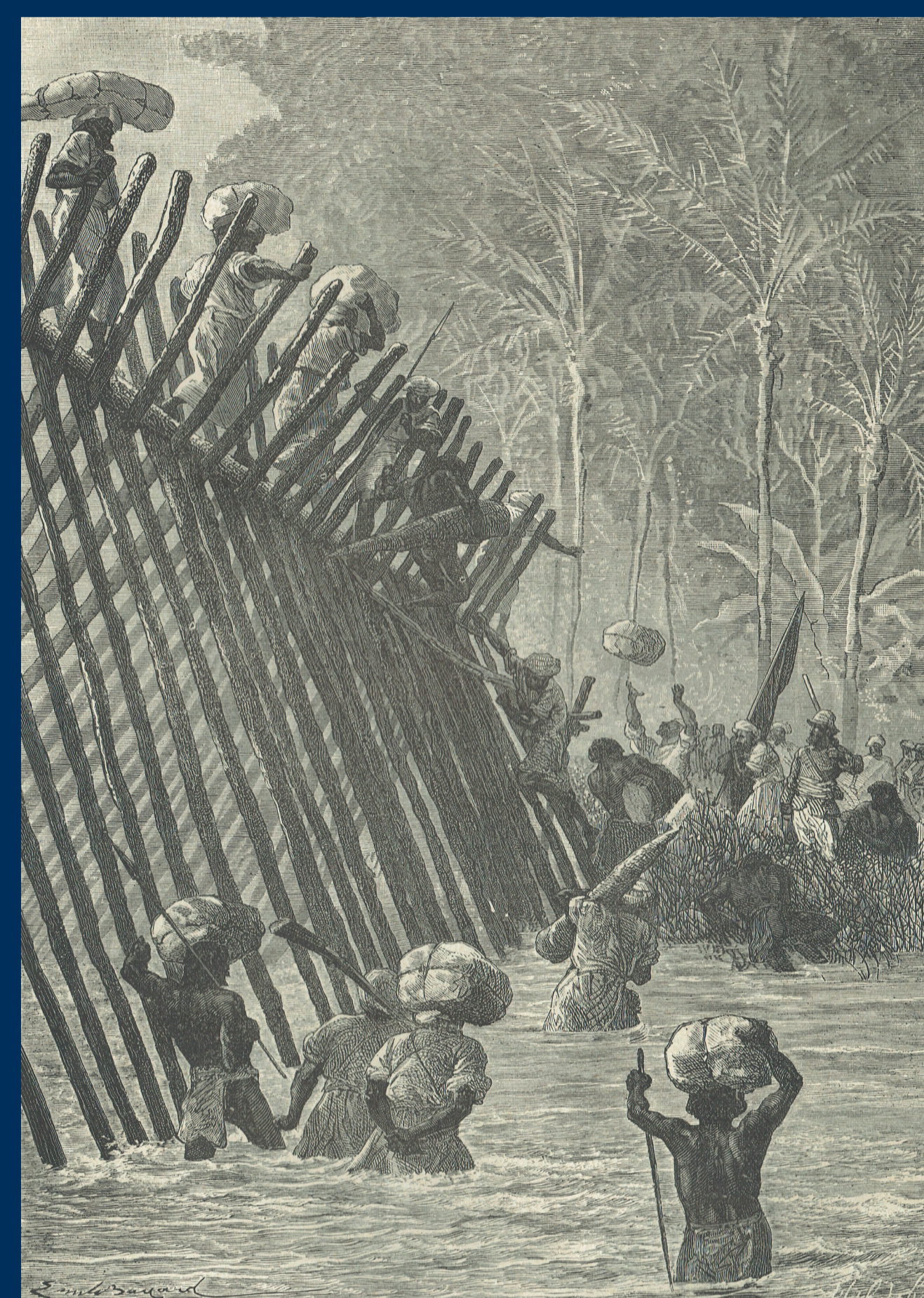
Jensen er ingen undtagelse. Med skoletidens forjættende *Geografiske Billeder* i baghovedet bliver han en af de mest berejste danske forfattere gennem tiderne. Over et halvt århundrede foretager han mere end 50 kortere og længere udlandsrejser. På æselryg, til fods, med tog, båd, bil og i luften. Rejseoplevelserne er afgørende med til at påvirke det store forfatterskab, hvormed Jensen sætter sit solide aftryk på hele det 20. århundredes danske kulturliv.

Jensens liv falder sammen med avisernes og de trykte mediers storhedstid. Både høj og lav kan nysgerrigt følge med i den rejsende forfatters beretninger, hvad enten det er fra Kina, Amerika eller Norge. Som moderne kosmopolit med rod i den gamle landbokultur formår Jensen bedre end de fleste at slå bro mellem gammelt og nyt. - Og selv er Jensen ikke bange for at dele ud af hverken fordomme eller nye erkendelser. Med lige dele vidtløftig intellektuel nysgerrighed og dyb indlevelsessevne formår han bedre end de fleste at knytte *det store* i den vide verden sammen med *det små* under de hjemlige himmelstrøg.

Igennem livet skrev Jensen mere end 400 aviskronikker - alene i dagbladet Politiken. Han forfattede i hundredvis af korte fortællinger, adskillige romaner, digte samt alt det løse. Rejsernes indtryk fra et halvt århundrede var i stort og småt med til at forme forfatterskabet. Samlet står det tilbage som en fortælling om Jensens egen lange rejse mod kanten af sin horisont.

Geografiske Billeder for Skolen og Hjemmet var på hele 370 sider. Bogen var propfyldt med indtryk fra både før og nu og pirrede nysgerrigheden med billeder af alt lige fra Stanleys dramatiske rejser i det mørke Afrika til historiske tableauer som herover: "Christoffer Columbus opdager Amerika".

"Stanleys rejsefølge passerer en flod". De geografiske billeder var hentet fra en lang række forskellige illustrerede værker. Masseproduktionen af billedemotiver i høj kvalitet forandrede den brede befolknings ellers billedfattige verden.

For en moderne læser giver Jensens forfatterskab et direkte kig ind i en tid, præget af store forandringer. Folkevandringen fra land til by, som Jensen selv gjorde med. Industrisamfundets og maskinernes fremmarch. Teknikkens og fartens tidsalder. Nye politiske ideer og samfundsgrupper. To verdenskrige...

De utallige rejseindtryk fra fire verdensdele forstærkede Jensens følelse af at leve i en oprubdstid. Selv stillede han sig næsten ubetinget på udviklingens side men, hvad enten bagtæppet var Graabølle, Singapore eller Chicago havde han et skarpt blik for de primitive og livsnedbrydende kræfter, der drev deres spil under dække af både tradition og fremskridt.

Som skribent kunne Jensen være både skarp og hurtig på aftrækkeren. Som kunstner kunne han dog ikke i længden lade sig beherske af fordomme og antipatier. Med rejserne som drivkraft søgte han med sit forfatterskab at forene modsætninger, udvide sin egen horisont og skabe grundlaget for en samhørighed mellem mennesker på tværs af historiske og kulturelle forskelle. Denne personlige og kunstneriske stræben, der ikke taber sit livsnære udgangspunkt af syne, har Jensen overladt det til eftertiden at forvalte.

” Syng Sange, lid af Længsel, I Boende! Flyv gennem dybe og usigelige Drømme, I der ikke kan komme længere!

Behold Stederne, I Længselsfulde, og giv mig Rummet derimellem. Mit Hjærte er let, fordi jeg ikke har Sted. Adieu!

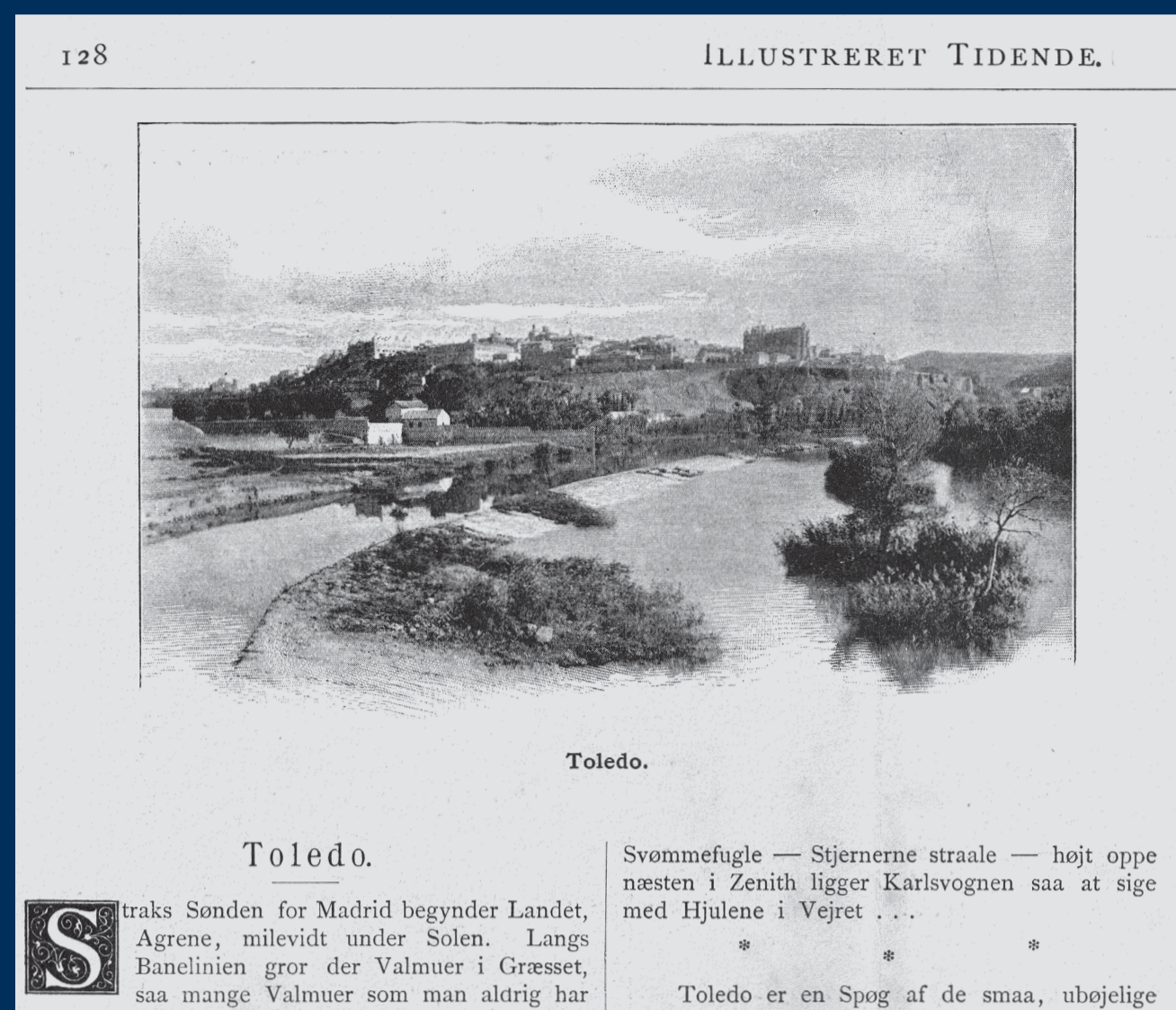
Louison (1899)

GENRER

REPORTAGE...

Solen er nede. Langt, usigelig langt borte slutter den triste Jord under en vingul Himmel - et dybtlysende Rum, en vild Drøm i gult. En lav Bjærgstribekryber ind mellem Himmel og Jord - foran den staar en let gusten Sky, det er Madrid mange Mile borte. Vinmarker dreje sig forbi i Tusmørket, de sorte Vinstokke ligner Geledder af forvoksede Fabeldyr.

Toledo (1898)

Reportagen fra den Spanske by Toledo blev trykt i Illustreret Tidende, november 1898. Jensen var en flittig skribent i bladet, hvor også flere af Himmerlandshistorierne blev offentliggjort for første gang.

Den unge Jensen har nok forfatterdrømme men sværger samtidigt til kendsgerningen. Han er begejstret for journalistik og ser den trykte presse som et felt, hvor hans evner kan komme til deres ret. *“Journalistik i vore Dage er omtrent den eneste Haandtering, der sømmer sig for en Mand”,* skriver han. *“Det er det Tidsfordriv, der kommer nærmest Krig og Opdagelsesrejser til Søs. Det er vore Dages Landsknægterhverv; man skriver og man rejser.”*

I foråret 1898 sender Politiken den 25 årige Jensen til Spanien. Her skal han rapportere om stemningen i landet under indtryk af krigen med USA om de spanske kolonier på Filippinerne og Cuba. Det er Jensens første journalistiske opgave, men det bliver ikke den sidste! Igennem det følgende halve århundrede kommer Jensen til at stå bag hundredvis af bidrag til dagblade og tidsskrifter. Ikke mindst som rejseskribent kommer hans evner til deres ret: Nysgerrighed, intellektuel spændvidde og fantastisk fornemmelse for sproget.

MYTER...

Da jeg saa Fusijama, brast den sidste Drøm om en anden Tilværelse end den der er. Jeg begreb, at den højere Verden, vi stunder imod, kun kan være netop den der er, men at vi aldrig i det givne Øjeblik er naaet op til den, at vi til daglig er blinde for den. Der lader sig ikke tænke frugtbarere Tanke. Det er i Grunden det eneste et Menneske kan opleve. Derfor er Fusijama et helligt Bjærg, Genstand for et Folks Kultus. Columbus! Der er kun en Glæde, der er bestandig, at gense den velsignede Jord.

Fusijama (1907)

Mange af Jensens myter er illustreret af samtidige kunstnere. Her Axel Salto (1889-1961) og det Malajiske eventyr Memerang (1919).

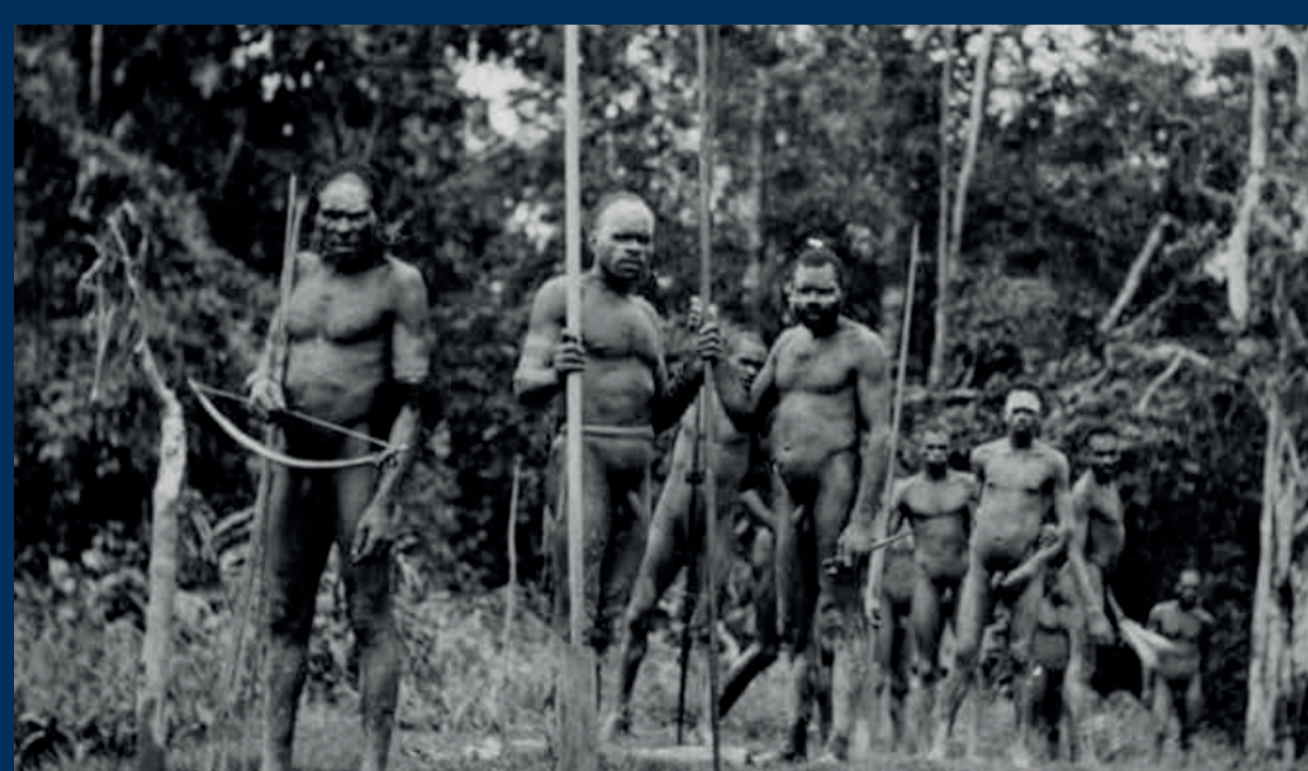
Mange af Jensens rejseindtryk er nedskrevet som Myter. Myten er en litterær genre som Jensen selv opfandt og udviklede. Det er typisk en lille, kort fortælling, en krydsning mellem poesi og journalistik, velegnet som indlæg i dagblade eller tidsskrifter. *“Hvert enkelt Motiv er som en køn Sten man har fundet og gemt”,* skriver Jensen selv, *“...enkeltvis har de ikke noget med hinanden at gøre, men samlet bliver de alligevel til et Hele...”*

Jensen skrev godt 160 myter i sit forfatterskab. Mange myter er først trykt som kronikker eller artikler i aviser og tidsskrifter. Sideløbende blev de i Jensens egen levetid udgivet i 9. bind.

KULTUR OG NATURVIDENSKAB...

De Indfødte fra Kampong Floden er af denne Australoide Type. Fotografiet taler for sig selv. Bemærk den store splitter nøgne Vilde i Forgrunden til venstre med Buen i Hånden - Det er ham du stammer fra!”

Folkeslagene i Østen (1943)

Indfødte langs Kampong floden i Ny Guinea, 1936. Jensen var aldrig selv i Ny Guinea men læste flittigt andre rejsendes beskrivelser.

Med årene udmønter Jensens naturvidenskabelige interesse sig i en lang række bøger om både natur- og kulturhistoriske emner. Især er han optaget af Darwin og udviklingslæren. Her finder han inspiration til sine arbejder om dyrenes og menneskets tilblivelse.

På sine rejser har Jensen rig lejlighed til, med egne øjne at studere de indfødte folkeslags kultur og levevis. Kombineret med antropologiske og etnografiske studier stræber han efter at skabe en omfattende syntese af natur- og kulturhistorie.

DIGTE...

*Stands, Vandringsmand, ved dette Hus,
en armodspræget Bedesal,
og lyt en Stund til Elvens Brus
som toner i den trange Dal.*

*De strenge Fjelde giver Agt
paa Dalen som en skummel Vagt.
Men lys er Natten, øm, og nordisk,
en Sjæl af Dagen, overjordisk.*

*Paa Graven lifligt Græsset gror,
og Mælkebøtten sætter Frø,
som Globber af et Perlemar
paa bunden af en Sølvørsø.*

*Kun vilde Blomster - intet Træ
de Dødes Ager giver Læ.
og Kirken under Taagestjerner,
sin magre Flok af Grave værner. (...)*

Kirken i Hardanger (1923)

Jensen nedfælder undertiden også sine rejseindtryk som digte. Mange kender de klassiske prosadigte *Paa Memphis Station* eller *Det røde Træ* fra Jensens første digtudgivelse i 1906. Endnu flere har sunget med på den klassiske Sømandsvise eller Danmarkssangen: *“Hvor smiler fager den Danske Kyst...”*

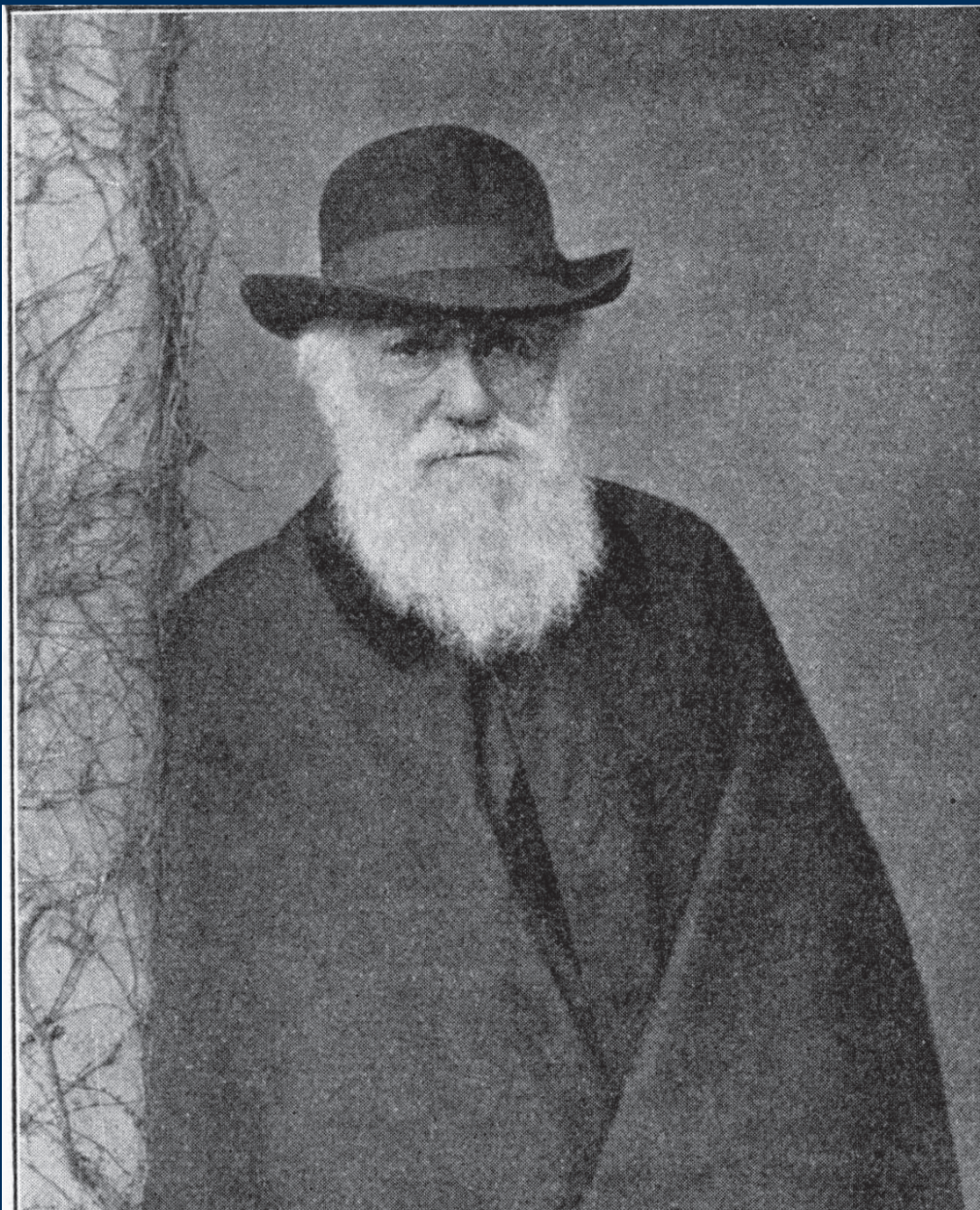
Med årene blev Jensens digte mere klassiske og udfoldede sig inden for traditionens rammer med rim og faste vers. Temaet, stemninger og konkrete situationer er dog ofte de samme. Jensen der standser op, er på vej videre, men hvordan og hvorfor?

REJSEFØRERE

CHARLES DARWIN (1809-1882)

*Hav Tak, du venlige Seer, for din Daab!
Du gav os igen Naturen, vor Moder,
og førte os hjem til vor lodne Broder.
Til Himlen sættes et usikkert Haab;
i Lyset af ham Livet blev grønnere.
Gaa hen og lev det friere, skønnere!*

Charles Darwin (1926)

Charles Darwins evolutionslære var helt afgørende for Jensens kultursyn. Hovedværket *Arternes Oprindelse* blev første gang oversat til dansk af forfatteren J.P. Jacobsen i 1872.

Den britiske naturforsker Charles Darwin er et af Jensens store forbilleder. Jordomrejsende, fadder til evolutionsteorien; læren om arternes oprindelse og den naturlige udvælgelse. Hos Darwin har Jensen hentet tanken om mennesket fjerne slægtsskab med aberne og om, hvordan livet opstår og udvikler sig. Med Darwins forfatterskab fødes også Jensens interesse for racer og folkeslag på forskellige udviklingstrin.

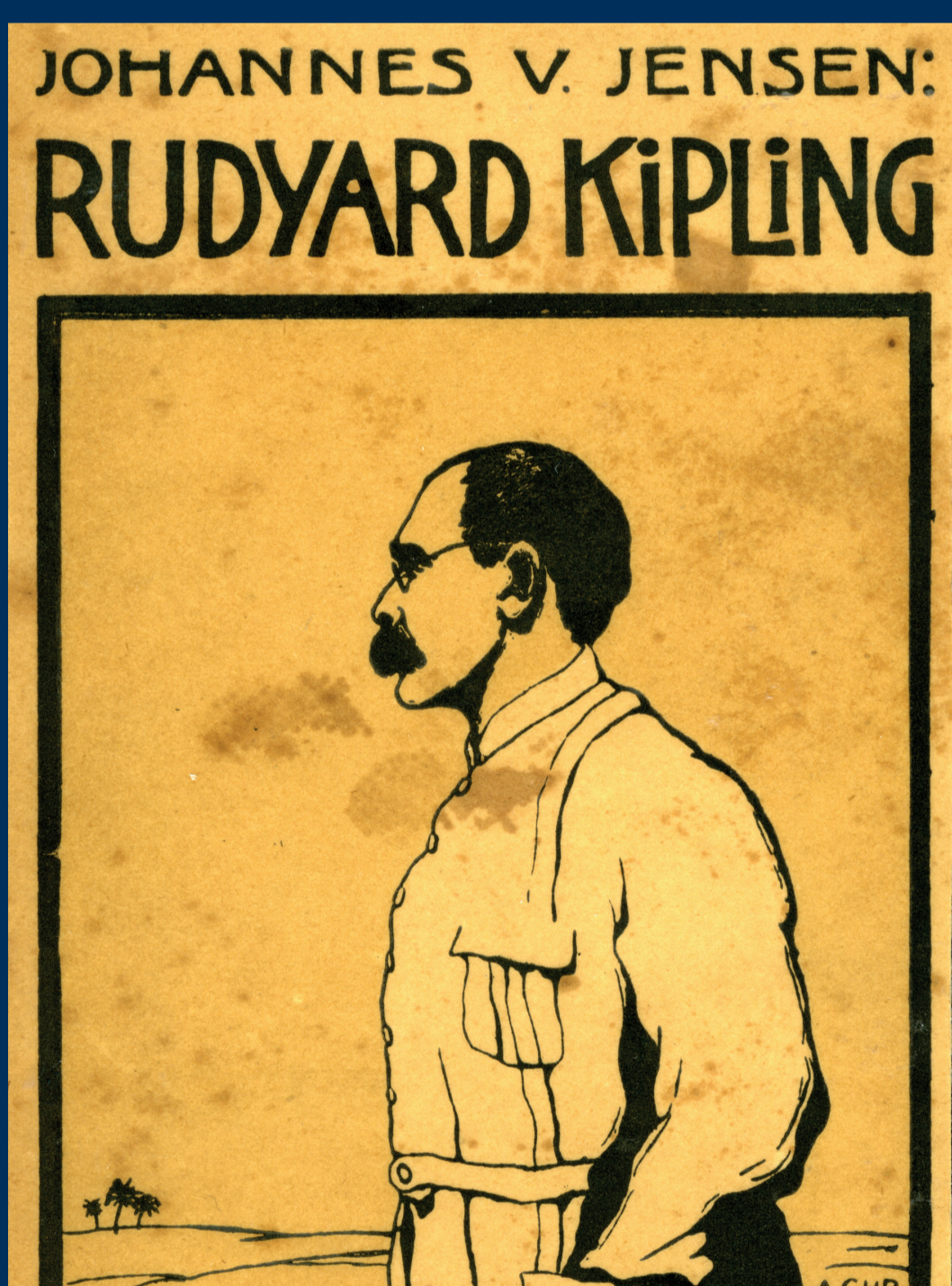
Med Darwins teorier kan Jensen begribe sin egen tids plads i det store verdenshistoriske forløb. Moderne teknik og videnskab er udsprunget af det nordiske menneskes kamp mod klimaet og naturens kræfter. Det er evolutionens udfordringer, der har sikret Den hvide Mand et udviklingsmæssigt forspring.

Med Darwin på skulderen vil Jensen i det meste af sit forfatterskab søge at indplacere de fremmede folkeslag på udviklingens stige. Malajen, Kineseren, Fellahen, Afghaneren og hvad de utallige andre ellers hedder. Med Jensen er en rejse *i sted* derfor også hurtigt en rejse *i tid*. Nildalen, Java, Peking, Chicago. Mennesker på forskellige udviklingstrin. Menneskets oldtid findes lyslevende i Pekings mørke gyder.

RUDYARD KIPLING (1865-1936)

Havde Heine næret Uafhængighedstrangen hos en Skoledreng og Johannes Jørgensen gengivet ham noget af Nuet og Dagen, midt i Xenofons Anabasis, saa slog Kipling Portene op til den store vide Verden, den man kun halvt havde troet paa skønt man vidste der var noget der hed Indien, den levende Virkelighed selv, Tilværelsen i fuld Blomst derude, hvide og farvede Folk, Ruterne, Krigsskuepladsen, Kolonierne, kort sagt Englænderens haandgribelige robuste Verden. Det var, som det hedder paa Englænderens eget stærke ekspansive Sprog, the long trail.

Rudyard Kipling (1912)

Den engelske forfatter Kipling havde et stort publikum i samtiden. Kipling stod bag udtrykket "Den hvide mands byrde", der betegnede kolonimagtens civiliserende mission.

Jensen har siden ungdomsårene i Viborg været begejstret for den engelske forfatter Rudyard Kipling. Imellem pligtstudierne af de græske og latinske klassikere er Kiplings digterunivers et blik ud af en åben dør. Kipling skriver virkelighedsnært og uden omsvøb. Fra det britiske imperiums kolonier i Afrika, Indien og Asien, hvor tropehede dage lugter af krudtslam, arbejde og eventyr. Her leves livet mere intenst end under de ordnede og tilrøgede hjemlige forhold.

Med en bog der bærer Kiplings navn hylder Jensen i 1912 sit litterære forbillede som en befrier fra studietidens indelukkede, boglærde miljø. I samme periode er Jensen en flittig oversætter af Kiplings værker, og det er med forbilledets klippefaste tro på den vestlige civilisations moralske og tekniske overlegenhed, at Jensen drager ud på sin anden rejse til Asien samme år.

Jensens fordomme og kulturforskellene mellem øst og vest kommer på godt og ondt til at præge rejsebogen *Introduktion til vor Tidsalder*, der udkommer et par år senere, i 1915. Jensen skal i de følgende årtier få rig lejlighed til at uddybe sit syn på de forskellige racers og kulturers egenart og værdi.

CHRISTOFFER COLOMBUS (1451-1506)

Her [Genova] gik Columbus og samlede Udve sammen i sig. Han ledte sin Tids urolige Higen over i Opdagelsesrejserne. Paa en mærkværdig, tragisk og storladen Maade falder i hans Skæbne en skøn Vildfarelse sammen med den totale Desillusionering, som dog viser sig frugtbar, han leder igennem til en ny Virkelighed skønt han taber sig selv. Det var jo selve Himmeriges Rige den vejrbidte Genueser søgte. Han er Historiens mest skuffede Mand.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

Jensen opfattede den genovesiske søfarer Christoffer Columbus som sit alter ego. Columbus' opdagelse af Den nye Verden blev den afsluttende fortælling i romanserien *Den Lange Rejse* (1908-1922).

1912. I Genova venter Jensen på ØK skibet Bandon med kurs mod Asien. Jensen er i det tænksomme hjørne. Hvad er overhovedet meningen med hans egen og det moderne menneskes tilværelse? Verden er opdaget! Nye erkendelser venter ikke rundt om hjørnet. Hvem kan i året 1912 som en anden Columbus håbe at finde Himmeriget hinsides horisonten!

Netop Columbus har optaget Jensen igennem længere tid: Som poetisk symbol på udlængslen og det søgende, moderne menneske. I Columbus-myten har han fundet et meget kraftfuldt billede på, hvordan drømmen om paradiset og rejsen ind i det ukendte kan åbne frugtbare nye erkendelser.

Jensen spørger samtidigt sig selv: Hvor er den moderne Columbus-myte der skal vise nutiden sit spejlbillede? Hvad er det for en idé, der får det hele til at hænge sammen? Er *han* mon *selv* en moderne, desillusioneret Christoffer Columbus, en tragisk skikkelse, på rejse i blinde. Historiens hjerte?

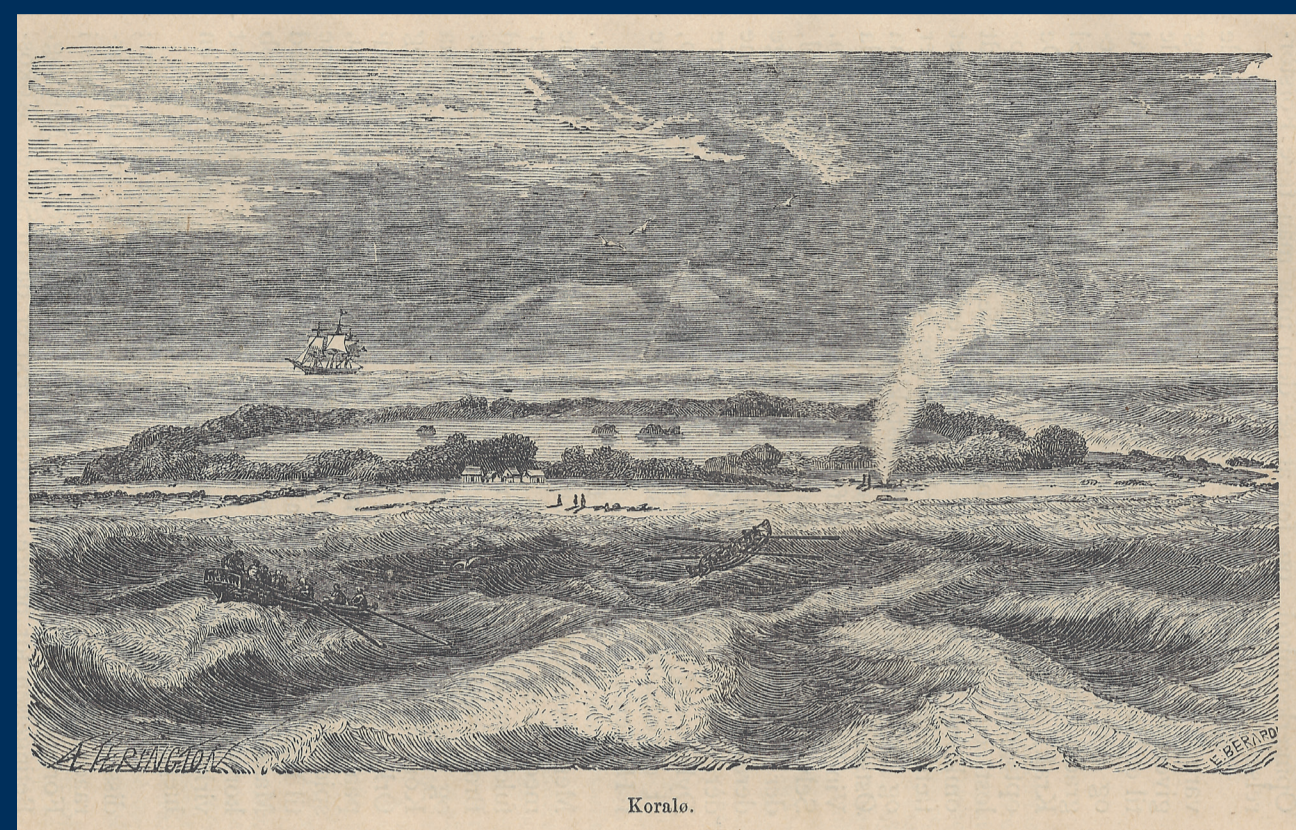
TEMAER

LÆNGSEL...

I min Barndoms Læsebog fandtes et fortryllende Billede af en Sydhavsø, en Atoll med en Lagune i midten, Kokoslunde og en åben Strand med en Hytte på, og Røgen stigende op fra en Ild; i forgrunden arbejdede en Hvalfangerbåd sig næsten staaende på Enden i de lange Paalandssøer ind mod Land. Og rundt om Stillehavet, det store eller stille Ocean, med en fjern Luft og en Solvifte over. Højt elsket var Træsnittet, aldrig til at glemme...

Folkeslagene i Østen (1943)

Læsebogens billede af øen i Sydhavet er vokset fast i Jensens barndomserindringer. Den palmegrønne ø optræder med jævne mellemrum i forfatterskabet og bliver med årene symbol på den ulægelige længsel, der nærer Jensens rejse-lyst. "Øen jeg aldrig saa".

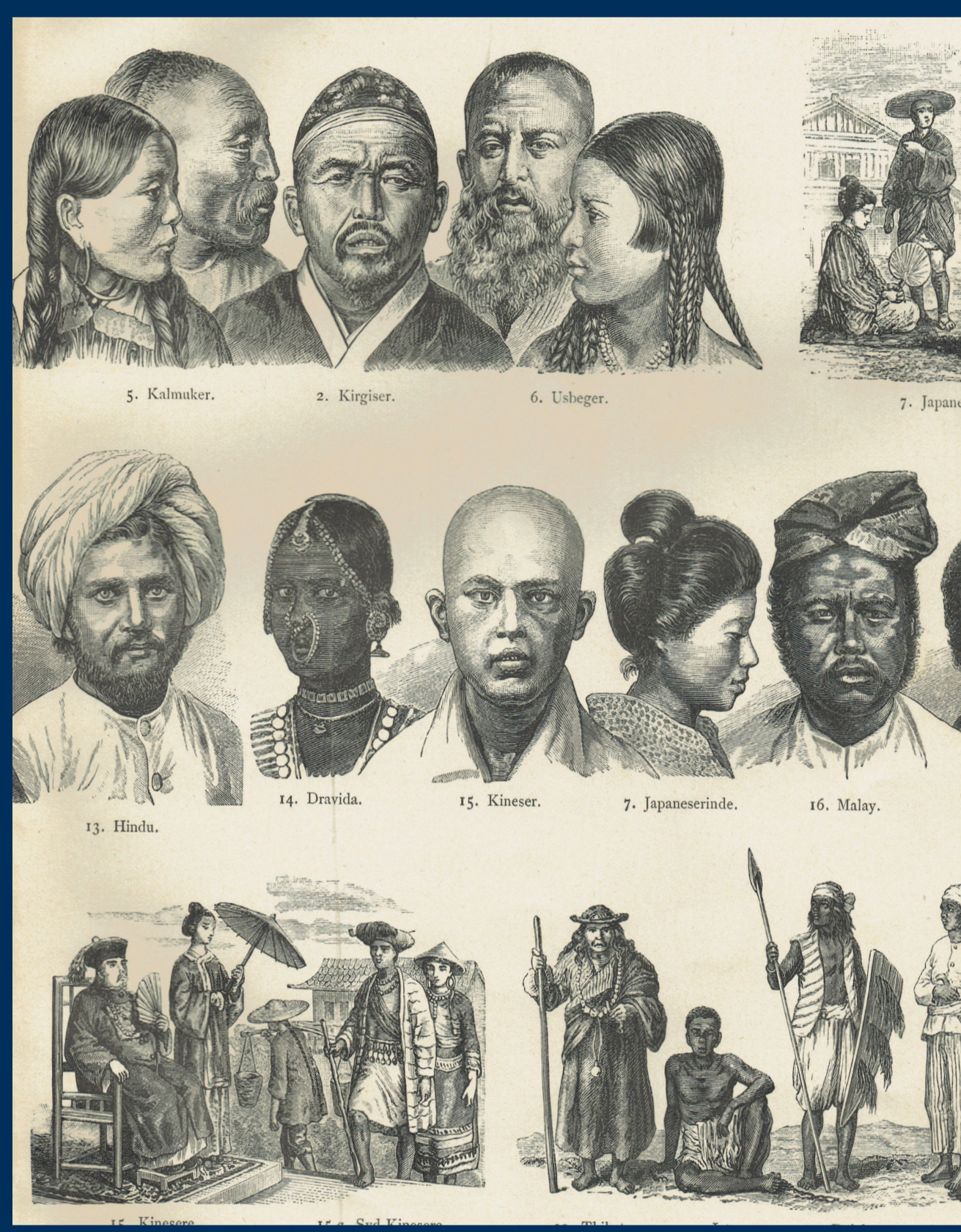
Koralø i Sydhavet. Illustrationen i Joakim Larsen, Læsebog for Folkeskolen og Hjemmet, 1879. Øen dukkede flere gange op i Jensens forfatterskab bl.a. i digtet Som Dreng skar jeg Skibe, der er citeret i her i teksten.

Jensen er i det meste af sit forfatterskab dybt optaget af længselsmotivet. Han ser det nordiske menneskes uforklarlige længsel, både *ud* og *hjem*, som historiens og menneskehedens drivkraft. Selv har Jensen samme trang til at trænge til bunds i verden og med de næsten konstante rejser har han mulighed for at udvide sin egen horisont. Stillet sin længsel får han dog aldrig: Paradiset i Sydhavet "betraadt ene / af Albatrosser, / ombrust af Briser, / med Brænding ved Foden, / et Orgel i Søen - / aldrig saa jeg det."

OPRINDELSE...

Følgen af at man ser Racer hvor man før saa Nationer er bleven en Omgruppering af Jordens Befolkning for Fantasien, man vænner sig til at se den i andre og videre Rammer. Der er heri et naturligt Fremskridt af samme Art som det enkelte Individ er rettet imod; man begynder med at føle sig som Medlem af en Familie, siden af en Nation og endelig af den Race, hinsides Nationalitet og Landegrænser, man tror at høre til.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

Naturgeografisk Typeatlas fra 1880. Her kunne læseren danne sig et systematisk overblik over verdens folkeslag og dyreliv.

Videnskaben bygger på iagttagelse, beskrivelse og systematisering af naturen. Menneskearten er ingen undtagelse. 1800-tallets nye naturvidenskaber befolkede systematisk den kendte verden med et mylder af forskellige folkeslag; tuareger, kongo-negere, ostjaker, malayer, persere, irokesere osv. osv. Alt efter geografi, farve og fysiognomi bundtes folkeslagene så sammen i forskellige racer.

Ikke underligt mener mange, at den hvide race er de øvrige overlegen. Det er svært at argumentere imod, når man ser, hvordan europæere i Columbus' kølvand har underlagt sig det meste af den kendte verden. Jensen kan sagtens følge dette tankespor uden dog at falde i grøften til dem, der forsvarer kolonimagternes fremfærd med Darwins udviklingslære, udlagt som den stærkes ret.

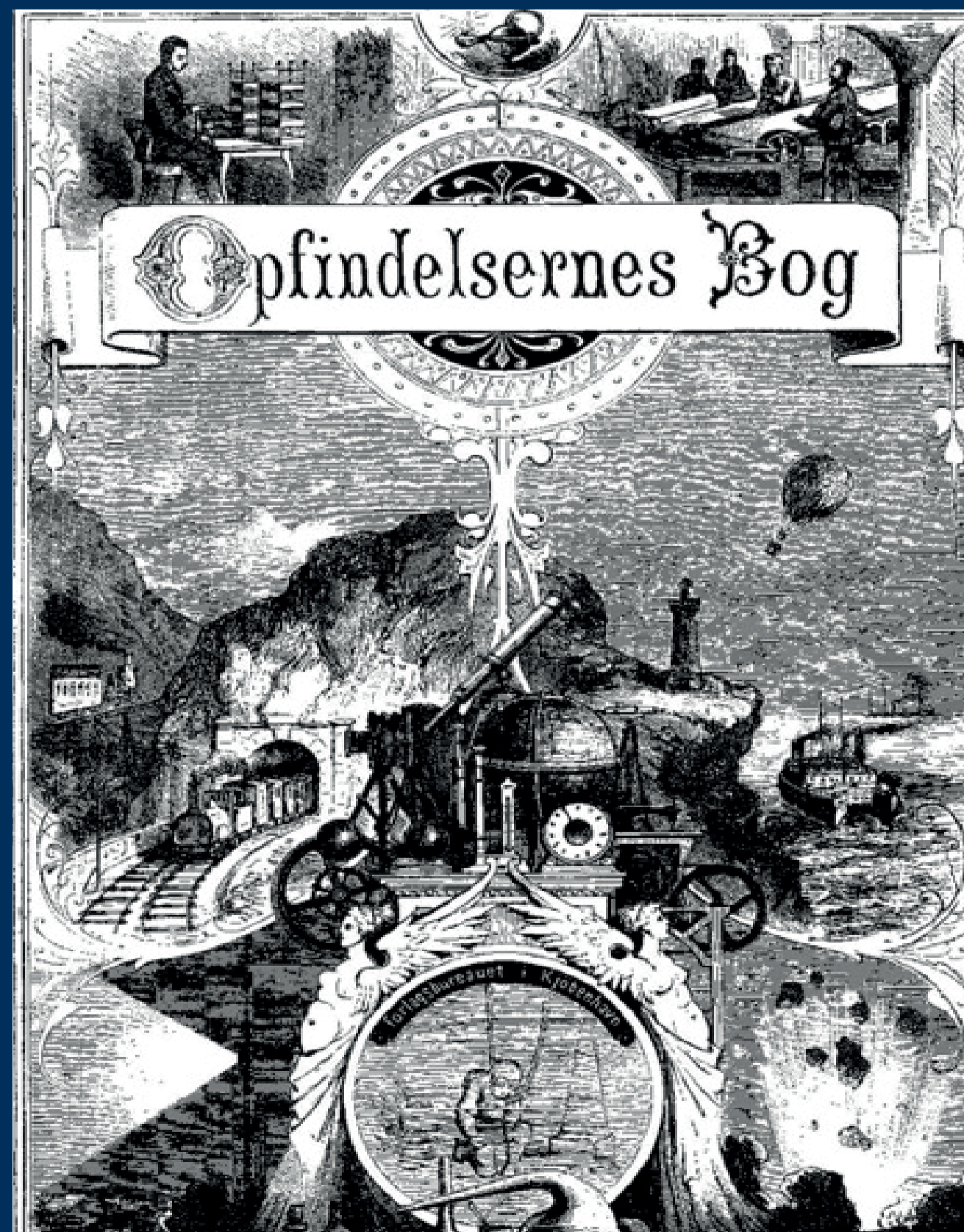
Når Jensen ser racer, ser han mennesker på forskellige udviklingstrin. Han udvikler med årene sin egen teori om *gradus*, der betegner en moralsk og psykologisk udviklingsstige, hvor de enkelte mennesker og folkeslag kan indplaceres.

I sidste ende er de kulturhistoriske og antropologiske anstrengelser udtryk for Jensens eget ønske om at finde sin plads i det store verdensforløb.

TRANSPORT OG TEKNIK...

Verdensudstillingen, det moderne Fremskridts Aarhundredsfest, samler alle Jordens Folkeslag, Europæere, Japanesere, Kaffere mødes, og staar de hjælpeløse overfor hinanden med Hensyn til Sprog, uopklarede med Hensyn til Livsanskuelse, utilgængelige hvad angaar Tro - et er fælles for dem alle, Midlet hvorved de overhovedet mødes.

Den gotiske Renaissance (1901)

Opfindelsernes Bog udkom første gang på dansk i 1877. Med 7. bind og tusindvis af siders tekst og illustrationer behandlede bogen menneskehedens udvikling og fremskridt på videnskabens, kunstens, industriens og handelens områder.

Nerven i det 20. århundrede. To ord: transport og teknik. Jensen er begejstret for den nye teknik, der med stormskridt forandrer samfundene. Store opfindelser gør det muligt at omsætte selv den dristigste tanke til virkelighed.

Årtierne omkring år 1900 barsler med utallige banebrydende opfindelser, der i løbet af en kort årrække bliver almindeligt udbredte: elektriske apparater, biler, flyvemaskiner og trådløs kommunikation. For Jensen går der en lige linje fra urtidens menneske, herre over ilden, til det moderne Amerika og kraftværkerne ved Niagara Falls.

Særligt transporten har Jensens opmærksomhed. H. C. Andersen skrev begejstret om sin første togrejse i 1840. For Jensens' generation er jernbanen for længst blevet en selvfølgelighed, hvormed de kan "vinde Verden ind". I sin levetid oplever Jensen biltrafikkens gennembrud, de første faste ruteflyvninger og dieseldrevne passagerskibe, der gør verdenshavene til hovedveje mellem kontinenterne.

"Med Trafiken er fulgt nye Former for Oplysning, substantiel Fantasi, Mennesker er kommen til hinanden, direkte, Bro er slaaet over alle Afstande, en interkontinental Bevidsthed har været under Dannelse siden [...]"

ØSTEN, ORIENTEN OG AFRIKA

På jordomrejse, 1902-1903

Jensen oplevede Østasien af to omgange. Første gang var på den store jordomrejse i 1902-03. Fra Antwerpen gik turen med skib gennem Middelhavet, Suezkanalen og Det Røde Hav, syd om Indien til Singapore. Derfra rejste Jensen nordpå. En månedstid tilbragte han i det lille malaysiske fyrstedømme Tringnanou. Så videre til Kina med stop i Shanghai, sejlads op af Yangtse-floden til Hankow og tilbage igen. Endelig et stop i Japan og så mod øst over Stillehavet til USA.

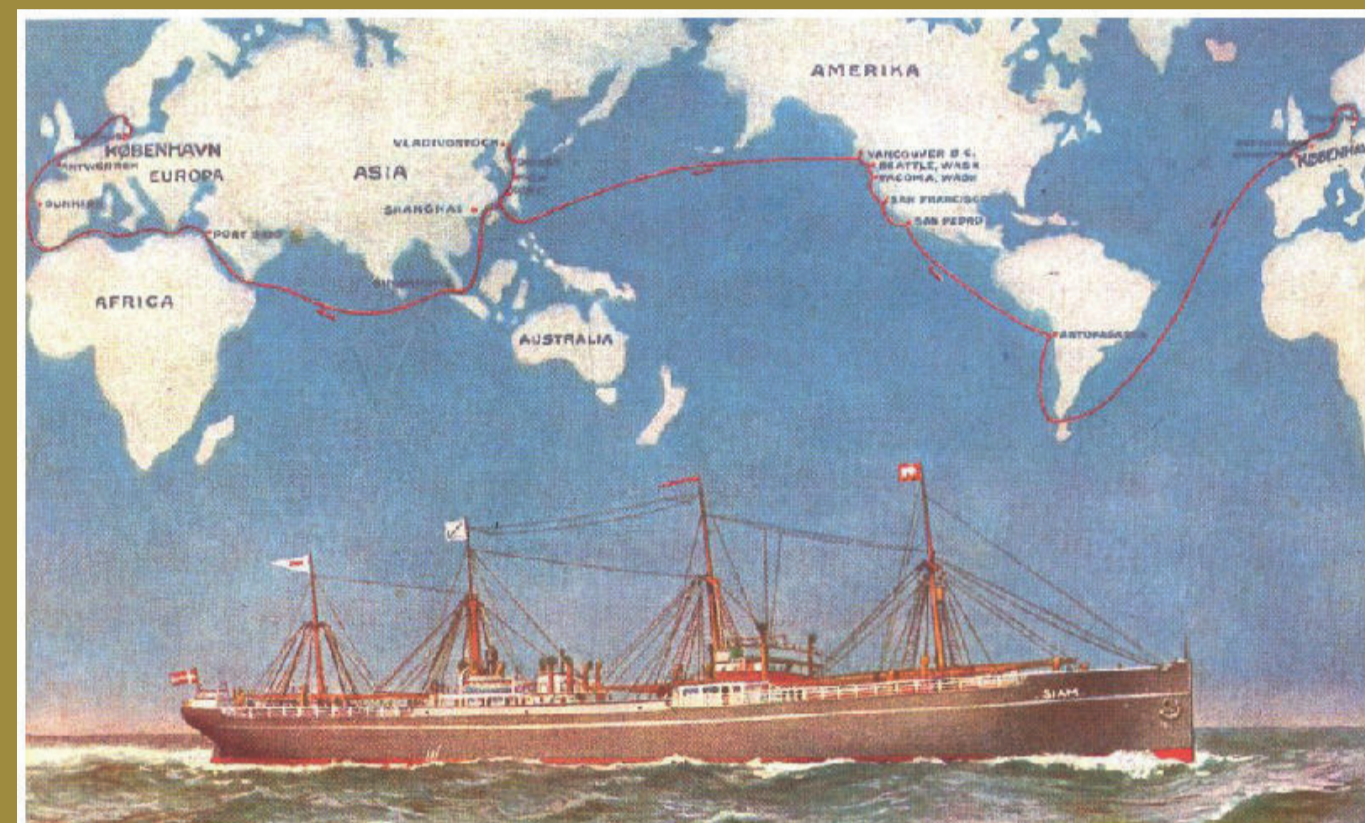
Officielt hed det sig, at rejsens formål var at Jensen skulle nå til en "erkendelse af den gotisk-germanske races oprindelse." Emnet blev dog ikke umiddelbart afspejlet i de noveller og artikler som Jensen bagefter skrev med rejseoplevelserne *in mente*: Først og fremmest var det novellesamlingerne *Skovene* (1904) og *Singaporenoveller* (1907) samt flere digte, som siden blev samlet i en udgivelse med titlen *Digte 1906* (1906).

Introduktion til vor tidsalder

Jensens antropologiske og etnografiske iagttagelser fra troperne og Østen blev dog draget frem efterhånden som han i de følgende år blev mere og mere optaget af menneskets udviklingshistorie og de forskellige racers kulturtrin.

Da Jensen i 1912 for anden gang satte kursen mod Asien var de historiske og antropologiske tanker modnet. Igen var Singapore sørejsens første stop. Jensen fortsatte til Java og besøgte så igen Kina: Fra Hong Kong i syd gik turen over Shanghai og Beijing til Harbin i den allernordligste del af landet. Derfra rejste han med den Transsibiriske jernbane tilbage mod vest.

I første omgang blev rejseindtrykkene offentliggjort i kronikker og dagbladsartikler. Siden blev de udgivet; først og fremmest i en spraglet samling rejseessays med titlen *Introduktion til vor Tidsalder* (1915).

Østasiatisk Kompagnis skibe løb i fast rutefart mellem Europa og Asien. Jensen rejste på begge sine asiensrejser med ØK's skibe.

Jensen og Den Hvide Mands Byrde

På rejse i Fjernøsten gled Jensen naturligt ind i den internationale overklasse af embedsmænd og forretningsfolk. Uden selv at have særlige sproglige eller kulturelle forudsætninger var det naturligvis denne gruppes syn på landet og de indfødtes forhold, som angav grundtonen i Jensen rejseskildringer.

Eftertiden har været kritisk overfor Jensens og kolonialismens retfærdiggørelse af europæernes herredømme og civiliserende mission. Sammen med en god del ufiltrerede racistiske iagttagelser af de indfødte - der dog næppe kunne provokere flertallet af Jensens samtidige læsere - rummer rejseskildringerne fra Østen dog også fine og indlevende skildringer af både europæiske og indfødte skæbner, eksempelvis *Kulien* (1907) og *Olivia Marianne* (1915) og *Kinesiske Portrætter* (1917).

Jensen var en nysgerrig og dygtig iagttager, opsat på at opleve ved selvsyn og se sine egne og samtidens fordomme bekræftet eller nuanceret.

Jensen i troperne. Billedet er formentlig fra forfatterens andet besøg i Østen, 1912-1913.

Østen - mellem rædsel og fascination

Østen fyldte Jensen med en sær blanding af rædsel og fascination. På den ene side var der det tropiske klimas altopløsende hede, folkemængderne og byernes klaustrofobi, de indfødtes uudgrundelige udtryk, den nådesløse kamp for tilværelsen. På den anden side gav Østen et levende indtryk af det liv, Jensen var kommet til at se som et levn fra menneskeslæggtens fortid: primitivere, nærmere naturtilstanden. Østen var på en måde som at komme hjem.

Kulturens kilder

Begge sørejserne til Fjernøsten førte Jensen gennem Det Røde Hav med korte stop i Port Said i Egypten. Et længere ophold på det afrikanske kontinent fik Jensen først i 1925-26 under en fem måneder lang rekreativ rejse til Egypten og Palæstina. Siden han som barn havde slugt de store opdagelsesrejsendes skildringer fra det mørke Afrika, havde kontinentet fascineret ham. Jensen nåede dog ikke videre end til den moderne masseturismes besøgssteder langs Nilen, hvad der selvfølgelig gav anledning til flere satiriske skildringer af den moderne turistrejsende.

Både Egypten og Palæstina gav Jensen et førstehåndsindtryk af historiens og den vestlige kulturs kilder. Foruden en hel række myter med temaer fra oplevelserne undervejs, satte rejsen sig aftryk i den ambitiøse kulturhistorie, som Jensen få år senere udgav med titlen *Aandens Stadier* (1928).

Oplevelserne i Egypten omsatte Jensen bl.a. til en række myter, heriblandt fortællingen *Månebyen*, illustreret i *Berlingske Tidende af Valdemar Andersen*.

”Opgaven for den Rejsende er i Kina at søge Identitet hvor der tilsyneladende ingensomhelst Lighedspunkter findes.

PEKING, 1912

På sit andet besøg i Asien, 1912-1913 rejser Jensen fra Singapore til Hong Kong. Derfra går turen videre nordpå gennem Kina. Jensen lider af hjemvee og har et mildest talt anstrengt forhold til flertallet af de 400 millioner kinesere. Folke­mængden og elendigheden i storbyernes gader er overvældende, kineserinder med tilsnørede fødder, uappetitlig mad, stank og de uudgrundelige kinesere som Jensen forgæves forsøger at forstå.

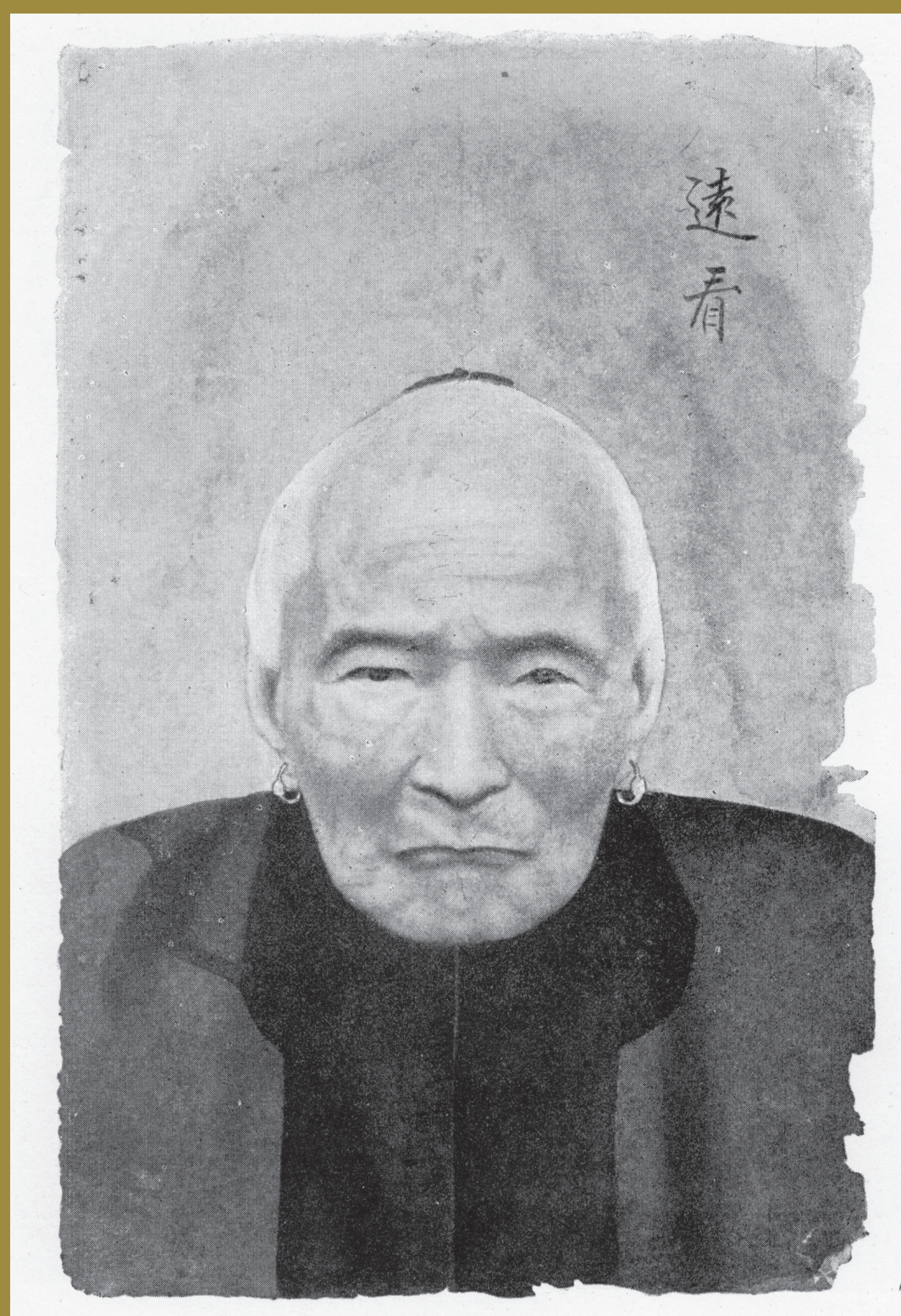
Troperne virker opløsende for europæerens identitet, skriver Jensen i sin rejse­bog. I Kina afgår den ved døden. En sen eftermiddag forvilder Jensen sig bort fra det europæiske kvarter og ud i Pekings gader. Det fører til en både historisk og antropologisk indsigt...

Her lugtede som flere Aarhundreder før Kristi Fødsel...

Et Sted i en Hule hvor jeg saa Lys og hvor jeg famlede mig ind over en Køkken­mødding, lige ved at falde over en eller anden Benrad af et Dyr, sad Familien og spiste i Skæret fra Arnen, paa Hug som Frøer omkring en Messingkeddel, som de holdt Munden tæt hen til Randen af saa at de uden ekstra Umage kunde stange Maden ind og lade Ben og hvad andet der ikke lod sig tygge falde ud igen og ned paa Jorden. Maden de stak til med deres om et Par Følehorn mindende Spisepin­de saa ud som kogt Fejeskarn, hvoraf de som særlig Delikatesse halede lange Haar ud. Her lugtede som flere Aarhundreder før Kristi Fødsel, en gammel lunken og sødlig Lugt, af Legemsvarme, af Jord der har ligget i Mørke; Familien om Ked­delen stirrede som lige saa mange Kreaturer, begreb intet, undrede sig næppe en Gang over min Nærværelse, der simpelthen gik over deres Forstand.

Jeg gik ikke lige straks, for i Baggrunden ved Ilden bemærkede jeg en Pige med plumpe Kæber som en Gnaver, indgroede tobakssovsfarvede Øjne, trind og stærk, med nogle Køller til Underarme og smaa afstumpede Fingre, bristefærdig af Frodighed, i ubeskriveligt snavsede Klæder og med Snavs i Haaret, og dog var hun god at se til. Det var den rene Manchu-type. De er ofte hvide og røde som svenske Piger. Hun skjulte sig tugtig da jeg saa paa hende, men ikke før hun med en næsten umærkelig Lysning i Ansigtet havde røbet at hun paa en vis Maade forstod mig. Alle Kvinder er ens.

Jeg forlod Bopladsen og begyndte nu alvorligt at se mig om efter det tyvende Aarhundrede. Der var ingen Lys mere i Husene, Gadelygter fandtes ikke, jeg for­udsaa med Rædslen prikkende i alle Porer at jeg vilde komme til at tilbringe Nat­ten i Pekings gravmørke Gyder.

Portræt af kineserinde. En af de store forskelle mellem Europa og Kina var kvindens stilling. Jensen viede emnet stor opmærksomhed f.eks i kapitlet med titlen Kinesiske Portrætter, udgivet i Aarvog 1917.

SINGAPORE, 1911

Jensen opholdt sig en tid i Singapore under sin første jordomrejse i 1902-1903 og har igen skibslejlighed til den engelske kronkoloni i 1912. Meget er forandret, kan han lidt skuffet konstatere. Sporvogne og biografteatre er kommet til. Også Singapore står i grammofonmusikkens tegn. Byens hoteller er blevet mere moderne og internationale. Under andre himmelstrøg ville det afføde en lovprisning fra den rejsende forfatter. I Singapore oplever Jensen det hele som lidt intetsigende.

Borte er det første mødes eventyr og fascination. Jensen er også selv blevet en anden. Omgivelserne går ham på nerverne. Det er tropekuller. Østens "...opløsende Indvirkning på den tænkende Europæers sind". Heden er slem men ikke det værste. Værre er trækken. "...Østen er en idiotanstalt af Vifter og roterede Vinger". "Alt roterer her, kun ikke mit hoved, det vil ikke gaa".

Jensen besøger Java og ser på vulkaner og tobaksplantager, men lige lidt hjælper det. Han har feber. Måske er det malaria, eller kronisk blindtarmsbetændelse!? Hjemme i Danmark diagnostiserer hustruen Else lidelsen som ensomhed.

Jeg hader Minder og møder kun et Spøgelse...

Under sit første ophold i Singapore tog Jensen i selskab med en gruppe tyskere på vildsvinejagt. Jensen uddødeliggjorde senere oplevelsen i myten Vildsvinet (1907). Det er Jensen yderst til venstre.

Derude ligger alle de søgaaende Baade med Stævnen svinget op mod Strømmen for stram Ankerkætting og rygende Skorstene, hvad vil jeg her, hvor har jeg gjort af min Skygge? Jeg hader Minder og møder kun et Spøgelse paa Singapores røde Veje, mig selv for ti Aar siden som magert forløbent Individ med Bøssen paa Nakken og flere Patroner end Penge i Lommen. Jeg har gaaet før paa Singapores trøstesløse Kajer og set ud efter Skibene, Hjemve indtil Galskab efter Norden er menneskelig første Gang naar man ikke ved bedre Besked, anden Gang bare latterlig.

Forrige Gang jeg var i Troperne gik det saa vidt med mig at jeg tvivlede om min Identitet, nu tvivler jeg næsten paa Identiteten af min Tvivl. Var det mig den Gang, er det mig nu? Det puster paa mig, hvad er det der kryber op ad Ryggen paa mig, 400 Millioner Klabautermænd, en Kuldegysning slaar mig fra Hoved til Fod saa jeg maa staa stille for ikke at falde om, Hu, (...) mit Hjærte ryster mig som Maskinen i et Skib i høj Sø naar Propellen mister Vand, hvad vil mit Hjærte?

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

PORT SAID, 1912

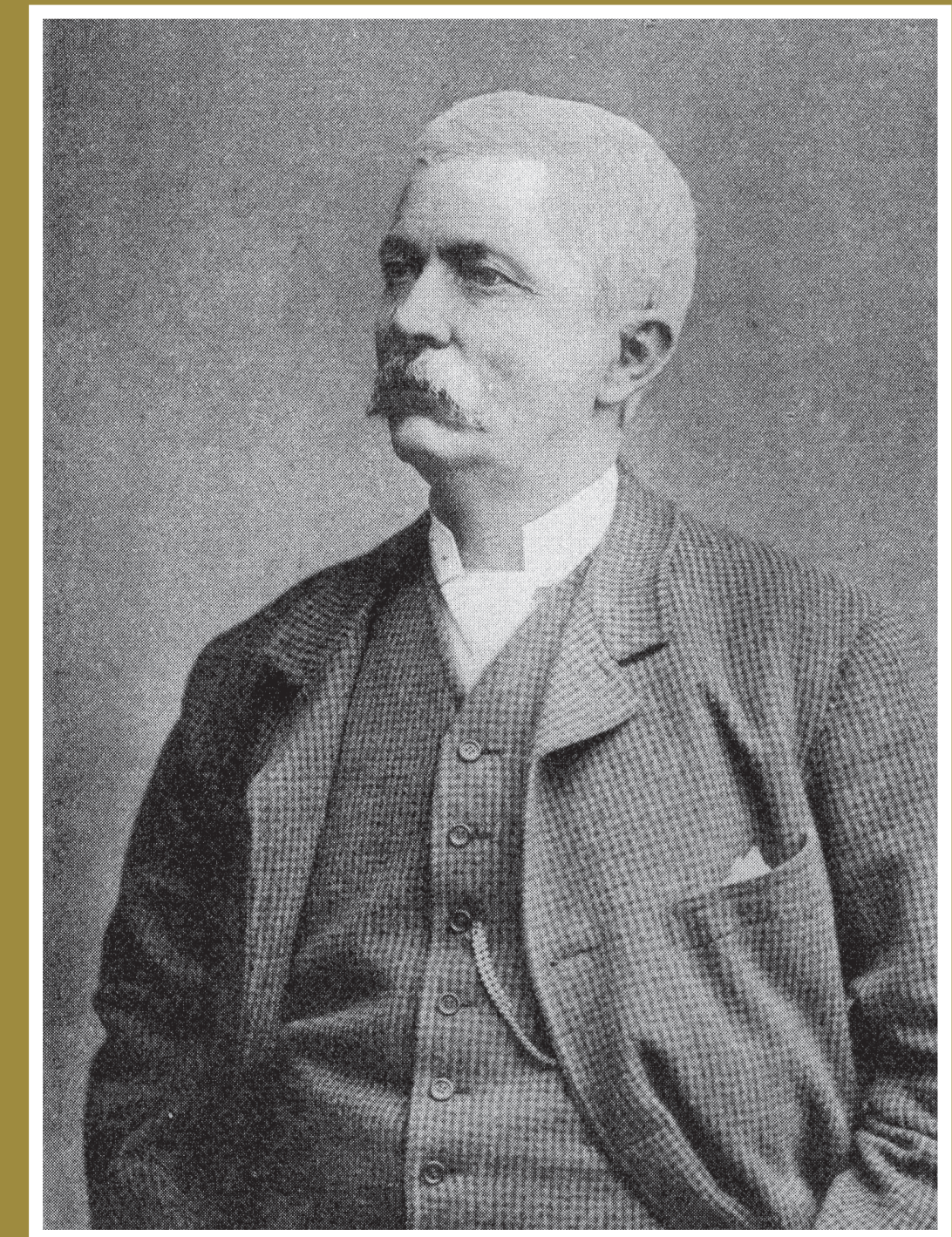

Skibstrafikken mellem Europa og Fjernøsten går gennem Middelhavet, Suezkanalen og Det Røde Hav. Her står Jensen for første gang ansigt til ansigt med det afrikanske kontinent. Siden barndomsårene har det været et eventyrets sted. De store opdagelsesrejsendes sidste tumleplads: Stanley, Livingstone, Mungo Park, Schweinfurth... En af Jensens sidste bøger er helliget opdagelsesrejsernes Afrika.

Jensen oplever Afrika fra søsiden under sine rejser til fjernøsten. En rekreativonsrejse i Egypten, 1925-26 bliver Jensens' eneste længere ophold på det afrikanske kontinent.

...dette er Afrika.

Umuligt at bevare en mondæn Ufølsomhed overfor hvad der dog er den første Landkending af et gammelt vældigt Kontinent som Afrika. Store vage Former udvider Sjælen – dette er Afrika, en tyk vældig Urtone slaar an i mit Hjærte, det mørke Fastland, den uforstyrrelige Gigant i Havet, hvornaar maa jeg komme der, det er dog ogsaa mit Instrument, jeg vil spille Afrika fra Kairo til Kapstaden, alle de sorte Folk, Giraffen og Gnuen, ind i Evigheden!

Den engelske opdagelsesrejsende Henry M. Stanley (1841-1904) var et af Jensens store forbilleder.

PEKING, 1912

For Jensen er rejsen igennem Asien også en rejse i tiden. Her opleves livet mere intenst og mindre sammensat end under de hjemlige himmelstrøg. Menneskene er nogen andre! Med oplevelserne af fremmede racer og folkeslag former Jensen sit syn på historiens og kulturens udvikling. Det kommer eksempelvis til udtryk i romanserien *Den lange Rejse* (1908-1922) samt *Åndens Stadier* (1928).

Der er noget ved Peking som at komme hjem...

Man maa huske at vi med vore civiliserede Øjne har Lejlighed til i Kina at observere Forhold der svarer til vor egen fjerneste Oldtid. Da vor Stenalder veg for Broncealderen har man rimeligvis i en anden Maalestok kunnet se ganske det samme, det unge Evropa som stoltserede ublufærdigt med en eller anden Metalting paa Kroppen, og de Gamle der blev Flinten tro og paa hvem Haarene rejste sig over hele Legemet i maalløs Følelse af at Verdens Undergang var nær. (...)

Der er noget ved Peking som at komme hjem, i dyb historisk, musikalsk Forstand. Det er at vende hjem til det forjættede Land der er i vor Stammes Fortid, i det gamle Testamente og i vor Barndom. (...) Her er den gamle Gaard vi er kommen fra i Begyndelsen allesammen, Midgaard, som Snorre taler om. Naar man rejser gennem Manchuriet ser man fra Toget Kærrer hvis Hjul sidder fast paa Akslen og gaar rundt sammen med den, den ældste Form for Vogn; med den vandrede Urtidsnomaden over Asien.

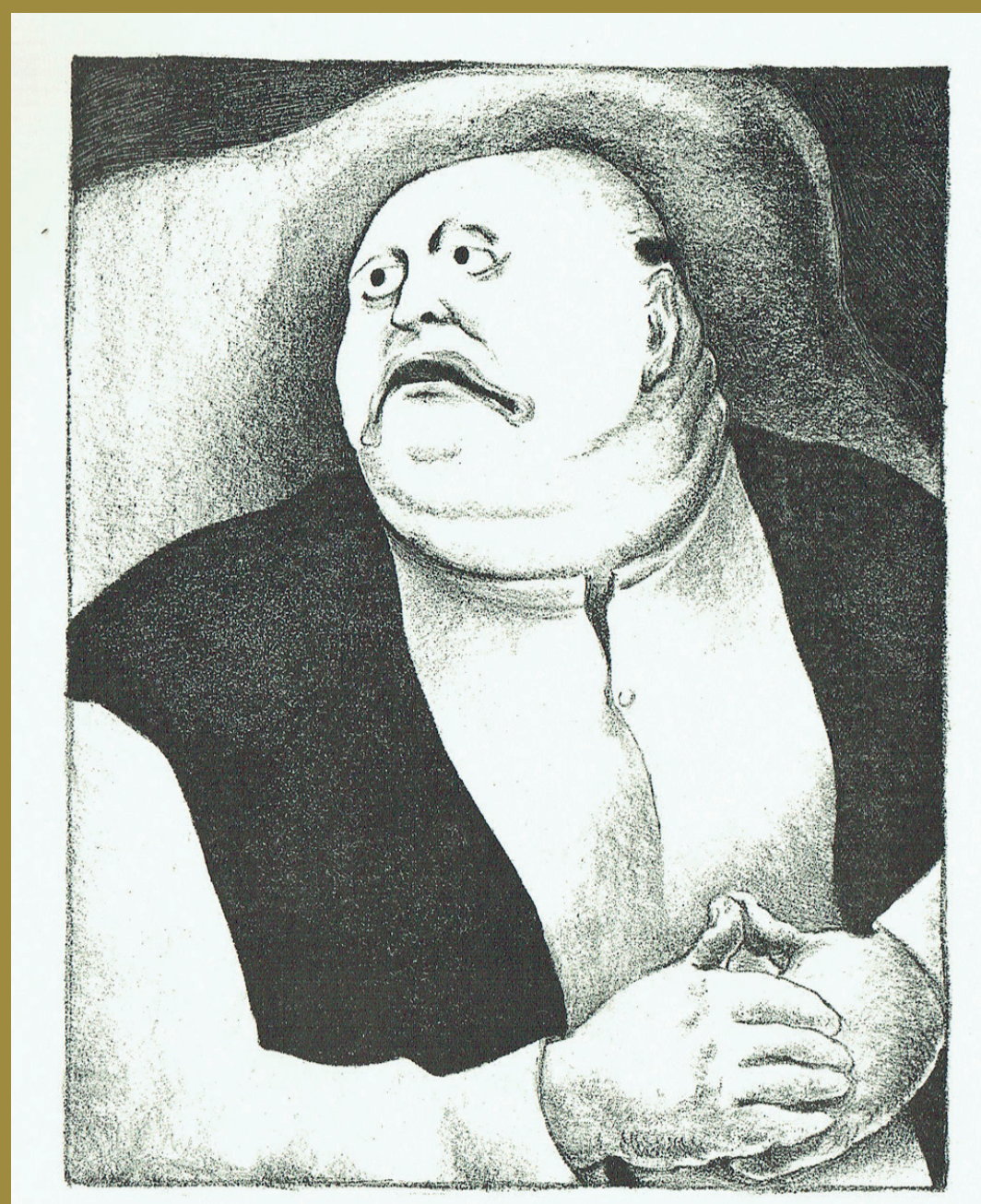
Introduktion til vor Tidsalder (1915)

RUSLAND, 1912

Efter opholdet i troperne og Kina sejler Jensen ikke som planlagt over Stillehavet mod Amerika men tager i stedet Den Transsibirske Jernbane tilbage mod Europa. Han har set nok for denne omgang. End ikke muligheden for at studere russiske bønder eller oprindelige folk i Sibirien frister. Turen går direkte til Berlin. Togrejsen har dog oplevelser, der sætter sig aftryk i forfatterskabet som myter. Eksempelvis den medrejsende passager ved navn Njetstoj...

...et blændende, truende Mig, Mig, Mig.

Kunstneren Anton Hansens illustration af myten om den evigt klagende Njetsotj, 1931.

Hvem kunde endelig udholde denne Mands Snak? Han talte uafbrudt, otte-ti Timer i Træk, henvendt til Fruen som nikkede med tunge Øjne, eller til andre Russere, som han inviterede ind på vore Pladser. Han var enetalende, rakte en Haand op naar den anden lod til at ville tage Ordet, måtte han tale ud, og talte, talte, talte stadig med dette stikkende ulmende Blik, krænget Mund, misfornøjet, lidende, snakkende en Strøm af Russisk, ufatteligt at et Menneske kunne have saa meget at sige!

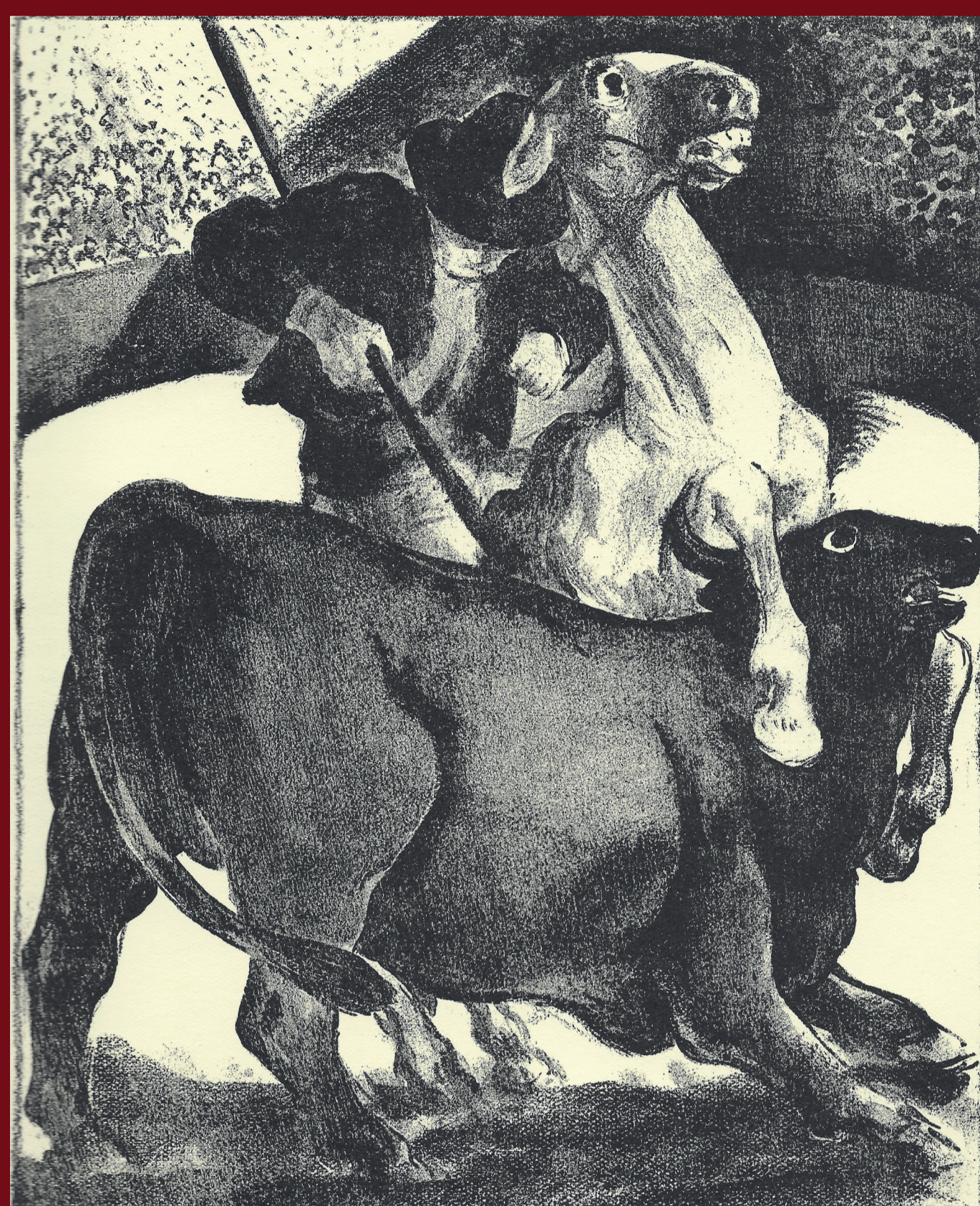
At man ikke forstod et Ord af hvad han sagde gjorde det til en næsten mystisk, uhyggelig Fremtoning dér Dage igennem at høre lyde udgaa af en Mand, (...) Togs Brøl på Skinnerne gjorde godt i Sammenligning med denne evigt galoperende Stemme, denne Strøm af Russisk, hvoraf jeg skelnede Njet og stoi som ideligt genkommende, og hvad var al Snakken heller andet end njetstoi, et ustandseligt, brændende, truet og truende Mig, Mig, Mig?

Njetstoj (1924)

Debut som rejseskribent

I Spanien oplevede Jensen for første gang ved selvsyn et andet Europa end det velkendte protestantiske nord. Som korrespondent for *Politiken* rapporterede han i 1898 fra Madrid og Sevilla. Det gamle spanske koloniimperium knagede i fugerne. Landet var i krig med USA. Kampen stod om de spanske besiddelser i Cuba og på Phillippinerne.

I reportagerne hjem skildrede Jensen spanierne i et stærkt kritisk lys: Dagliglivet fandt han gennemsyret af en degenereret kristendom og befolkningen kendetegnet ved apati og sløvhed. Sult og brødmangel herskede i storbyernes gader, men ingen *orkede* at stable en opstand på benene. Søndagens rituelle tyredrab med deres perverse undertoner af brunst og blodsudgydelse var et kapitel for sig. Spanierne var i Jensens øjne et døende folk.

Tegneren Anton Hansen (1891-1960) illustrerede flere af Jensens Myter. Her er det Tyrefægtningen, som Jensen havde skildret i *Den gotiske Renaissance* (1901).

Den gotiske Renaissance

I Spaniens håbløse kamp mod det opstigende Amerika fandt Jensen spiren til en tanke, der skulle blive bærende i forfatterskabet de følgende årtier: Det frugtbare sammenstød mellem den nordlige, gotiske race og folkeslagene under de mildere sydlige himmelstrøg. Idéen fik første gang udtryk i rejsebogen *Den gotiske Renaissance* (1901).

Jensen mente, at det gotiske menneske var præget af kampen mod naturen: Hårdfør, praktisk anlagt, snarrådig, men samtidigt plaget af en dyb udefinerbar længsel. Under sydlige himmelstrøg var menneskene begunstiget af et frugtbart, venligt klima og havde derfor udviklet en mere tilbagelænet livsstil. Sydens menesker var mindre handlekraftige men havde til gengæld en højt udviklet åndelighed. Religionen var kommet sydfra.

Jensen formulerede de gentagne sammenstød mellem nordens og sydens mennesker som historiens drivkraft. De nordiske folks vandringer og ekspansion var "*stempelstød*" af udlængsel og vitalitet. Oldtidens og middelalderens folkevandringer, vikingernes togter og den europæiske kolonialisme tolkede Jensen som det nordiske menneske, der udtømte sin livskraft i syden og derved såede frøet til livets fornyelse.

Det gamle og det nye Europa

Reportagerejsen til Sydeuropa var en engangsforeteelse. Ellers undgik Jensen i årevis bevidst at valfarte til det boglærde Europas traditionelle helligsteder omkring Middelhavet; Italien og Grækenland. Den klassiske kulturarv og dannelse var han blevet grundigt vaccineret imod på Katedralskolen i Viborg og i sammenstødene med det litterære parnas i København. Først i 1928 besøgte han Rom, 55 år gammel.

Jensens blik var i stedet rettet på det nye Europa: Ikke mindst det forenede Tyskland, der under preussisk overherredømme gjorde sig gældende som kontinentets nye stormagt. I Tyskland havde Jensen tillige et stort publikum. Især Berlin hylkede han i 1915 som et sted, hvor man "*mærker Verdenssjælen paa Godt og Ondt*". Den tyske hovedstad var indbegrebet af trafikens og teknikkens tidsalder; en smeltedigel, hvor alle det moderne samfunds opfindelser og muligheder løb sammen; en by, hvor man kunne se fremtiden blive til.

Jensen besøgte Rom i 1928 i selskab med bl.a. kunstnerne Johannes Larsen og Peter Hansen. Her er det Peter Hansen (1868-1928), der har foreviget Jensen og hustruen Else i Colosseum.

Jensen ombord på Norgesbåden i sommeren 1923. Opholdet gav bl.a. inspiration til digtet Kirken i Hardanger, på hvis grave "...Mælkebøtten sætter frø / som Glober af et Perlemor / paa Bunden af en Sølvørsø"

Norden

Jensen elskede storbyen. Menneskemængden, transportmidlerne, kullene og maskinerne der forandrer verden. Lige så vigtig for forfatterskabet var naturen - helst den nordiske - som Jensen opsøgte og skrev om hele livet igennem.

Norge havde en særlig plads i Jensen rejsehjerte. Her var han kommet siden sin tidligste ungdom. På Ekeberg ved Oslo med søsteren Thit samt med kusinen og kæresten Jenny. Her skrev han på *Den store Sommer*, der senere blev til en del af romanen *Kongens fald* (1901). 40 år og utallige norgesrejser og -artikler senere udgav Jensen rejsebogen *Nordvejen* (1939).

Norge var også de store forbilleder, forfatterne Bjørnsons og Hamsuns, hjemland. Begge var de børn af den strenge modsætningsfyldte norske urtidnatur med de intense årstider, fra den knugende granmørke vinterkulde til den korte sommers blomsterflor. I de norske fjeldes brølandske oplevelde Jensen at komme menneskets urtidsliv nærmest. Fra sådanne omgivelser - forestillede han sig - havde fortidens menneske bredt sig ud i verden.

” Hvorfor blev man ikke? Hvorfor render man altid fra sin Skæbne? Naa ja, man havde jo Billet til Haugesund, og saa videre.

STOCKHOLM, 1913

Efter opholdet i Sydøstasien og Kina i 1912-13 er det egentlig meningen, at Jensen skal rejse videre fra Kina over Stillehavet til Amerika. Sådan kommer det ikke til at gå. Jensen har fået nok. Han lider af hjemve og haster tilbage mod vest gennem det store Rusland for omsider at ende i Stockholm med noget nær en følelse af at have reddet sig i land.

Efter de traumatiske oplevelser i troperne og Østen er det en befrielse atter at nyde de lyse nætter. Jensen skriver begejstret om Stockholms "noble Profil", byens smukke unge damer og friluftsmuseet *Skansen*, der betager Jensen som "et af de smukkeste og interessanteste steder i Verden".

I Stockholm mødtes Jensen med hustruen Else og tegneren Valdemar Andersen. Sidstnævnte illustrerede Jensens artikel, der med titlen *Foraar i Stockholm* blev bragt i *Politiken* 22.6.1913.

Kære Sverig!

*Naar man lige er kommen hjem fra en Rejse i Troperne og Østen, virker den nordiske Natur som selve de Saliges Opholdssted i Forhold til Underverdenen derude, man er kommen i Himlen; Ingen der gaar og træder herhjemme fra Dag til Dag véd hvilken Rigdom det er blot at aande Østersøluften og mætte Øjnene med Synet af de nordiske Træer. Det er noget reelt, det er virkelig ikke mig der er sværmerisk, det nordiske Vejr er et haandgribeligt og uvurderligt Eje. Allerede i Rusland møder man den nordiske bløde Regnluft, Turgenjews Luft, (...) Men først i Sverig føler man sig den nordiske Natur, den baltiske Natur, nær i alle dens Faser, her er dens Udspring, og her geraader man i et helligt Raseri. Man kan naturligvis genne mig hjem, jeg er ikke herfra, jeg taler endogsaa en hel anden Dialekt – men maa jeg være her paa en lille Rejse? Jeg er dog Skandinav.
Kære Sverig!*

Som Naturen er ude paa Skærene, i Stockholms umiddelbare Nærhed, saadan er den i Grunden helt ind i Midten af Byen; ingen By er saa nordisk, i alle Træk, Urnaturen saa nær, beliggende midt i Kilderne, som Stockholm.

BERLIN, 1913

---

*"Jo mere kompliceret Teknikken bliver des simplere kan vi leve", lyder det fra Jensen. Han er for sjette gang i løbet af en kort årrække taget til i Berlin og nyder Det gode Liv i den stortyske hovedstad: Morgente på hotelværelset, skøjteløb i *Eispalast*, Zoologisk Have, den dundrende, fortryllende *Friedrichstrasse* og de pragtfulde butikker på *Unter Den Linden* "...med alle Modens og Klodens Herligheder".*

Som skribent har Jensen slået sig op som fremskridtets og udviklingens bannerfører. I sin beretning fra Berlin kan han give sine hjemlige læsere et indtryk af morgendagens forjættende muligheder. Storbyen. Det bankende hjerte i "*vor levende, rygende, hamrende Tidsalder!*" Berlin! Hvor børserne, aktieselskaberne, bankerne, togene, automobilerne, telefonledningerne... kort sagt: Det hele, render sammen.

...Komfort, Telefon, Elevator, Centralvarme...

I Øjeblikket (1913) forekommer Berlin mig at være den mest atletiske og forrygende By næst efter New York. Mens Paris forlængst er bleven en gammel Kulisse, og London et Depot, synes Berlin mig at være det Sted, hvor man mærker Verdenssjælen, paa Godt og Ondt, her yngler det, her bliver nye Former til.

Jeg tager altid ind paa et Hotel i den allermest befærdede Del af Byen, der hvor Højbanen skærer den travleste Færdselsaare og Togene blander deres flygtige Hvin med de store Automobilomnibussers taagede, i Gaden genlydende Brøl. I mit Værelse er der roligt, aldeles tyst som i en Grav, og denne Kontrast er saa kvægende. (...) Det er med en Følelse af dyb Tilfredshed jeg lukker mig inde i denne Celle som jeg ved har sit Nummer og fungerer som en Celle skal i en stor velordnet Organisme. Ingen falder paa at forstyrre mig, jeg er fuldkommen glemt, en ukendt og fremmed Gæst, og dog er jeg ingensteds i saa nær Kontakt med Civilisationen, som her. Jeg trykker een Gang paa Knappen, og Stuepigen kommer, to Gange, og Tjeneren viser sit velopdragne Fysiognomi, tre Gange, og Manden fra Kælderen stiger op, ham med Støvlerne og Kufferterne; jeg har alt hvad en Herregaard kan stille til Raadighed, ja mere, hvad en stor By har drevet det til af Komfort, Telefon, Elevator, Centralvarme, Central allesammen, det store Fællesskab, og det er ordnet altsammen, er altid i Orden, det gaar, for det maa gaa.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

OVER KANALEN, 1934

En juni morgen i 1934 stiger Jensen ombord på ruteflyet fra Kastrup med kurs mod England. Vennen og maleren Johannes Larsen gør ham selskab. Med et par mellemlandinger undervejs er de i London et par timer over middag. De vil bl.a. besøge Darwins hus i Downe og bese ruinerne ved Stonehenge.

Med flyvemaskinen er menneskets ældgamle drøm om himmelrummets erobring blevet virkelighed. Jensen stiller sig som altid på udviklingens side og skriver: *"Ethvert nyt Tempo sætter Skel, mellem dem der følger med, og dem der bliver bagud"*.

...et Imperfektum skiller os...

Efter Mellemlandinger i Amsterdam og Rotterdam fortsatte vi over Nordsøen til England og gik straks op i en svimlende Højde igen, oven over vagabonderende Skyer, hvorimellem man saa ned paa Havet. Fra en Højde på 3000 Meter op-hører al bevægelse på Søen, den har et bølget udseende, men gør Indtryk af at være fast, et eller andet nupret Mineral; Damperne ses med en Krave af Skum omkring Stævnen, der viser at de sejler, men de kommer ikke af Stedet. Fjernheden bibringer en Fornemmelse man kender fra Flyvninger før af at befinde sig i en anden Tid end den der gælder nede på Jorden: vi flyver naturligvis i Dag, men Damperen dernede, der er mindre at se til end en Blyantstump, den sejler i Gaar, uagtet Klokkeslettet dernede og heroppe er det samme, et Imperfektum skiller os, noget med Rum og Tid, som efterlader et Spørgsmaal i Sjælen

HARDANGER, 1910

Norge har en særlig plads i Jensens hjerte. Den nøgne, norske natur, hvor vintrens frost hvert år løsnes og lader naturen pible frem, er menneskets ungdomstid genoplevet. Her har Jensen hentet inspirationen til at skildre livets og isens livtag i bogen *Bræen* (1908).

Her og nu er den norske natur skabt til friluftsliv, vandring og ski-sport. Det er også lige noget for Jensen. Klokkeren 6.30 om morgenen er der afgang med Bergensbanen fra Kristiania. Jensen står af i Finse for at tage vandreturen over Hardangerbræen. Indtrykkene nedfælder han i tre Nordiske Frilufts-breve.

...en Kilden i Hjertegruben af Lykke...

Naar man fra det sidste Spor af banet Vej er kommen helt ind paa vejløst Terræn, hvor man maa pejle sig frem fra Varde til Varde, føler man en Kilden i Hjertegruben af Lykke over igen at være paa det Vilde. Hvad har man egentlig jaget for siden sidst? Heroppe gælder Tiden ikke mere, Dagen er lang, det er den gamle lange Dag med Solen i den ene Ende og Maanen i den anden. Uret kan godt gaa i Staa nu, hvorfor trække det op, da vi ikke skal naa Toget. Man kan, om man vil, vende helt tilbage til Naturen, aflægge at vaske sig fra nu af og derved sikre sig et Resultat; de store Polarfareres Nimbus er jo ikke mere, men man kan endnu komme snavset ned fra „Vidderne”. Ingen Aviser venter os hvor vi kommer frem, det er det vi trænger til.

Nordiske Frilufts-breve - Over Højfjeldet (1910)

SEVILLA, 1898

Fra Sevilla skriver Jensen hjem om en tyrefægtning. Det er et næsten obligatorisk emne for en rejseskribent i Spanien. Tilskuernes svælg i blod og lidelse falder ham noget for brystet, omend han heller ikke selv sparer på de maleriske detaljer i sin reportage hjem til Politiken. Oplevelsen i arenaen styrker Jensens følelse af at opleve en døende kultur” *Spaniernes Lyst til at se Voldsomhed og Dødskamp er én Del Retfærdighed og ni Dele stejl Udartning - Svæklinges attraa efter billigt Despoti*”

...og Hesten bearbejdes med Stokke og Remme...

Tyren faar øje paa en tapper Mand, der holder en Hest foran den og sigter giftigt imod den med en Stage. Den hummer sig og skraber i Sandet med Forbenene, synker ned, tager Maal, nikker og ligesom hvisker til sig selv: Nu skal da Satan!...

Og det sker virkelig, som maatte ligge til et Menneske at forhindre, det skal ske, Tyren ryger ind i Hest og Rytter med et Brag. Picadoren vælter af Sadlen og falder langt bort paa Sandet som en Sæk Mel. Hesten krølles sammen, snubler voldsomt sidelæns og styrter - og Capeadorerne er der med de røde Kapper, Tyren farer imod dem og jager dem hen imod Barriéren, hvor de gelikt hopper i Ly. Staldknægte stabler Picadoren paa Benene - Publikum stormer - og Hesten, Hesten bearbejdes med Stokke og Remme til den faar sig stablet på Benene. Den har kun to lette Saar, et i Boven og et mellem Ribbenene, de kan ikke være mere end et Kvarter dybe og af Omfang som en Arm. Blodet kommer ud i Stødvis Styrt for hvert Pulsslag.

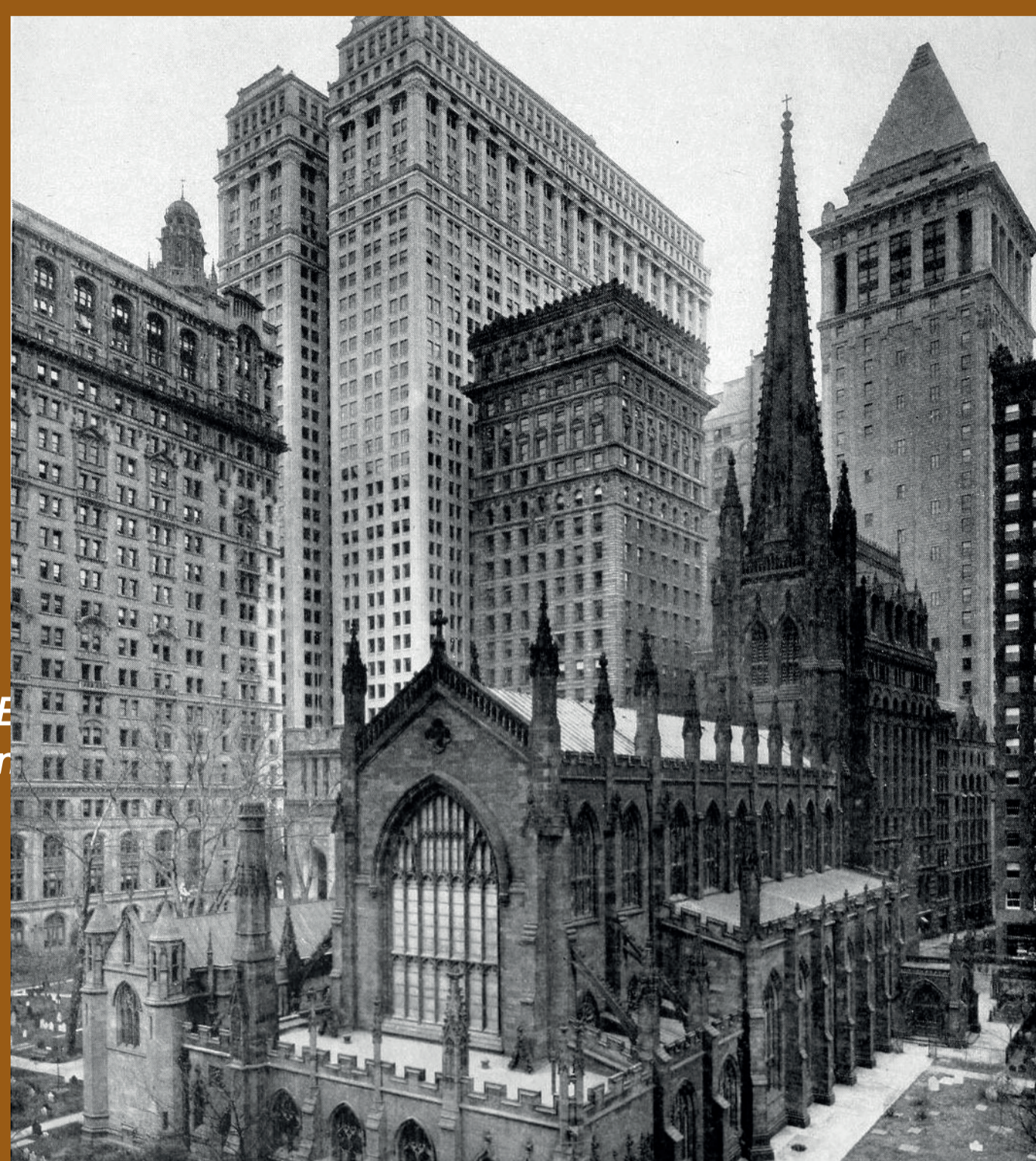
Den gotiske Renaissance (1901)

AMERIKA

New York, 1896

Jensens første udlandsrejse gik til New York i 1896. Den ugelange tur over Atlanten med emigrantskibet *Norge* blev betalt med honoraret for debutromanen *Danskere* (1896). I bagagen havde Jensen et håb om at finde arbejde og om måske at kunne slå sig ned i Den nye Verden. Ikke ulig hvad mange fra barndommens Himmerland havde gjort i 1800-årenes store udvandringsbølger.

Efter tre måneder i det fremmede rejste Jensen tilbage til Danmark med uforrettet sag, men indtrykkene fra Amerika havde bidt sig fast. De blev fikspunkter i Jensens litterære produktion og verdensopfattelse gennem resten af forfatter-skabet.

Trinity Church på Broadway i New Yorks Wall Street-område. Indtil 1869 var tårnet Amerikas højeste bygning. Men som Jensen i 1939 konstaterede: "[Kirkens] Spir drukner mellem glænde Facader et halvt Hundrede Etager op i Dagslyset".

Den nye Verden

Efter gennembruddet som journalist og forfatter besøgte Jensen atter Amerika i 1902 og 1905. Efter den historiske roman *Kongens Fald* (1901) og rejseskildringerne fra Østen fandt Jensen inspiration til sine moderne "amerikaner-romaner" *Madame d'Ora* (1904) og *Hjulet* (1905). Rejseoplevelserne gav også stof til en række artikler, hvoraf flere kom til at indgå i bogen *Den nye Verden* (1907). I de år blev Amerika en katalysator for Jensens egen genfødsel som kunstner og forfatter.

Fra *Den nye Verden* skrev Jensen begejstret om den "ildfaste" Præsident Roosevelt og den skurkagtige men også stærkt fascinerende aviskonge Randolph Hearst. Han oversatte digteren Walt Whitmann til dansk, og skrev malende om amerikanske folketyper, om *Negeren* og *Arbejderen*, ligesom han berettede fra både kraftværkerne ved Niagara Falls og om jordskælvet i San Fransisco.

Liv, Flugt, Drift og Appetit...

For Jensen var Amerika lig med "*Liv, Flugt, Drift og Appetit*". Amerika var: "...en Verden, ikke væsensforskellig fra vor egen, kun friskere, den er os alle sammen forfra i større og lykkeligere Stil". Som en slags abstrakt poetisk symbol hang Amerika som bagtæppe for Jensens ideal om det suveræne, handlekraftige menneske, hvis vandring op igennem historien han skildrede i romanserien *Den lange Rejse* (1908-1922).

fra Hollywood skrev Jensen begejstret om skuespillerinden Jeanette McDonald og filmmediet. "Automobil, Flyvemaskinen, Filmen og Radioen. Alle har de bidraget til at føre Mennesker nærmere til hinanden."

Fødested for en ny menneskelighed

Mens oplevelserne i Østen gav Jensen et kig ned i forhistoriens brønd, oplevede han den amerikanske smeltedigel som et fremtidsscenario for menneskeheden. Alle jordens folkeslag blandet sammen med hinanden.

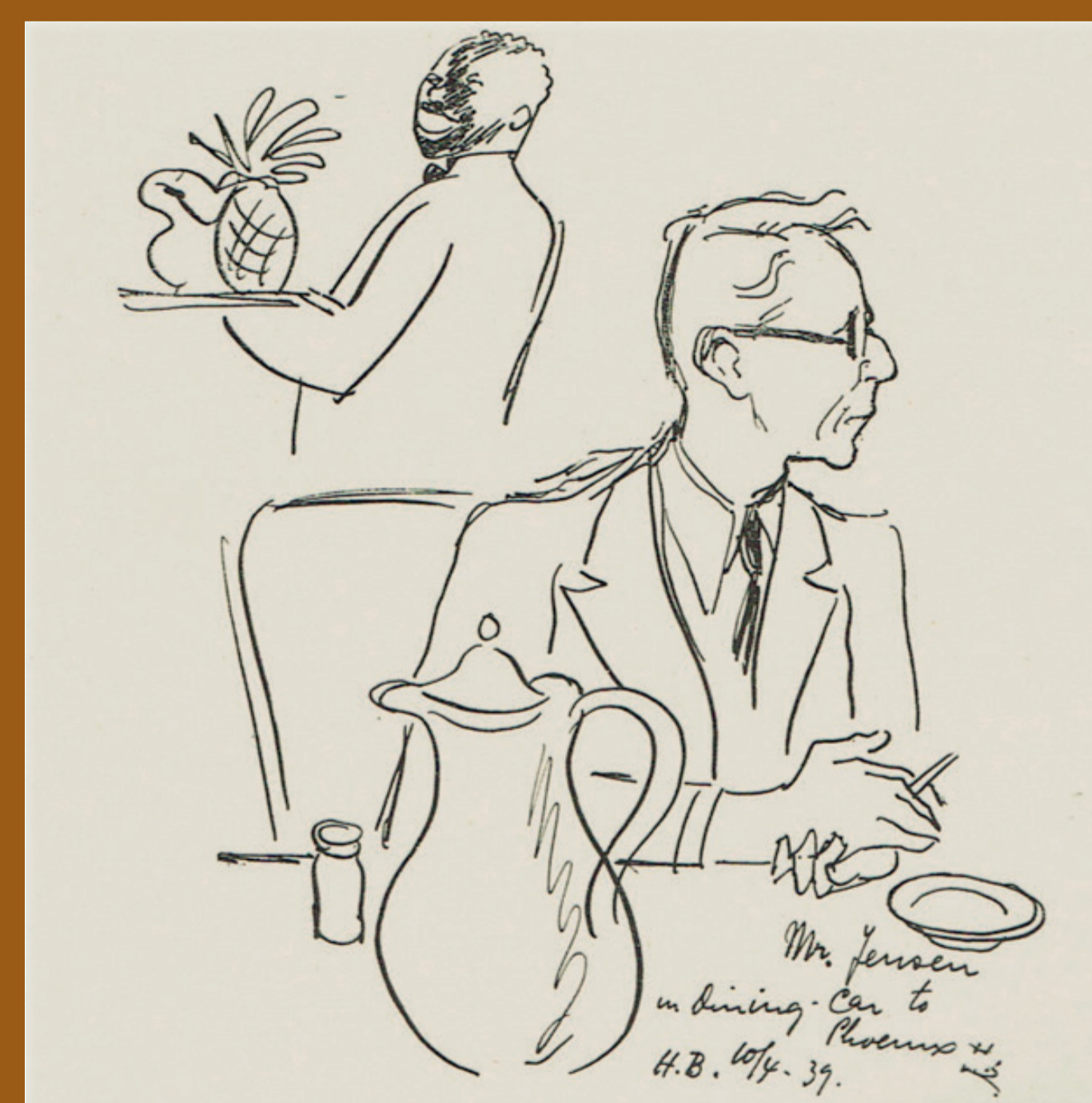
Alt imens var Jensen vidne til, hvordan nationalismen sejrede i Europa og vendte befolkningerne mod hinandsen. Verdenskrigen fra 1914-18 mellem kontinentets store kolonimagter kostede millioner af døde og gjorde en ende på al ubekymret fremskridtoptimisme.

På trods af sin egen voksende skepsis overfor den amerikanske drøm vedblev Jensen derfor at hylde Amerika og verdens få "...Babelstårne med Amnesti for Folk af enhver Oprindelse og Tro". Singapore, Kairo og så selvfølgelig New York. "Et Folkefællesskab begyndt forfra". "Et Antropologisk Laboratorium". "Et Fødested for en ny Menneskelighed".

Fristaterne

En længere Amerikarejse i 1939 bragte Jensen tværs over kontinentet, fra Atlanten til Stillehavskysten. New York blev oplevet med 40 år i bakspejlet. Jensen rejste gennem Sydstatene mod vestkysten til Los Angeles, hvor han begejstret berettede om et besøg i Walt Disneys filmstudier og om filmmediets store fremtid.

I takt med fascismens og kommunismens fremmarch i 1930'erne stod Amerika mere end nogensinde som hjemsted for den personlige frihed og det borgerlige, oplyste demokrati. "*Fristaterne - har det nogensinde lydt med en bedre, haabefuldere Klang end det gør nu, nu?*" spurgte Jensen retorisk i sin samling rejsebreve *Fra Fristaterne*, der blev udgivet netop i den skæbnesvangre september måned 1939, med den anden store verdenskrig for døren.

Tegneren Hans Bendix (1898-1984) rejste i 1939 med Jensen tværs over Amerika. Her er Jensen forevigt i spisevognen mod Phoenix.

” (...) Livslyst er den Egenskab der ligger øverst, naar man i en Fart skal sige noget om Amerikaneren.

MEMPHIS, 1903

Efter opholdet i Asien går Jensen i oktober 1902 i land i San Francisco og rejser snart efter vestpå mod Chicago. De følgende vintermåneder tilbringer han i den store amerikanske industriby, som med sin "kobberrøde Ildluft" og "milelange Klint af Taarnhuse som et Baal af Sten og Metal" er det "Kraftige Helvede", som maler det moderne Amerika sammen.

I det disede og vinterknugede Chicago har Jensen ikke held med at opbygge et publikum i den store danskerkoloni, som ellers findes i byen. De fleste er uudannede og ikke videre modtagelige for Jensens evner, hverken som skuespilforfatter eller skribent.

Så snart vejret tillader det, tager Jensen på en jagttur sydpå til Arkansas og strander undervejs i den lille by Brinkley på jernbanestrækningen mellem Memphis og Little Rock. Stemningen afsætter sig i det måske berømteste af Jensens undomsdigte, nemlig *Paa Memphis Station*.

...som en Danser, der er Herre på Gulvet!

*(...) Og se nu, se hvor Mississippi
i sin Seng af oversvømmede Skove
vaagner mod Dagen!
Se hvor Kæmpefloden nyder sin Bugtning!
Hvor den flommer kongeligt i Bue og svinger Flaader
af Træer og laset Drivtømmer i sine Hvirvler!
Se hvor den fører en uhyre Hjuldamper
i sin Syndflodsfavn
som en Danser, der er Herre paa Gulvet!
Se de sunkne Næs - Oh hvilken urmægtig Ro
over Landskabet af druknede Skove!
Ser du ikke, hvor Strømmens Morgenvande
klæder sig milebredt med Dagens tarvelige Lys
og vandrer rundt under de svangre Skyer!*

*Fat dig også du, Uforsonlige!
Vil du aldrig glemme, at man lovede dig Evigheden?
Forholder du Jorden din arme Taknemlighed?
Hvad vil du da med dit Elskerhjærte?*

NIAGARA, 1905

I efteråret 1905 rejser Jensen for tredje gang til Amerika. Med de to moderne amerikaner-romaner *Madame d'Ora* og *Hjulet* bag sig, er det planen denne gang at samle stof til en bog om New York. I selskab med sin hustru Else har Jensen dog svært ved at genfinde sin tidligere begejstring for New Yorks gader og højhuse. Pengene er små, og det er svært at få noget fra hånden som nygift i Den nye Verden.

Sammen rejser ægteparret Jensen ind i landet for at opleve vandfaldene ved Niagara Falls. Turisterne flokkes i de storslåede naturomgivelser: *Ih og åh!* Jensen har svært ved at opmønstre helt den samme rutinemæssige begejstring. De 17 millioner hestekræfter derimod, som bruser vildt i Niagaras faldende vandmasser, kraftværkerne *"...og skal vi saa tale om Turbinerne?"*

...tyst som Rummet mellem de vandrende Kloder...

Paa den amerikanske Side af Faldet er der bygget to Kraftstationer, og et nyt stort Anlæg er under Arbejde paa den kanadiske Side.

En saadan Kraftstation er i Principet meget simpel. Vandet ledes ind fra et Sted overfor Faldene, trænger gennem Turbinerne, der er sænket ned i Jorden lige saa dybt som Faldets Højde, og løber gennem en Tunnel ud ved Faldets Fod. Turbinerne selv ser ud som kæmpemæssige Dampskibsskruer i lodret Stilling, der har Propellen i den nedre Ende og foroven driver en Dynamo. Af Vandet spores ikke en Draabe. Man hører det som et bjergtungt Sus bag Rørene i den kolde Kløft, der er ført halvandet hundrede Fod ned under Jorden, og hvorfra de roterende Aksler gaar gennem Tasmørket op til Gulvet i Dynamohallen. Her ser man elleve vandrette Dynamoer staa fuldkommen stille og snurre rundt som gigantiske Toppe. Man maa gaa nær til for at se, at de roterer, saa lidt Forskel er der paa blankt Staal i Bevægelse og i Ro. De synger, toner som Telefonpæles Sus, der melder langt, som en malende Bisværm i Solskin og Blomsterduft. En lun Vind, mættet med Lugten af elektriske Gnister, staar ud fra Dynamoen, en Kværnlugt, sød og ør som Luften efter Tordenvejr, som Gassen i Skoven under Løvspring. Hallen er saa proper og rolig som en Kirke, nogle faa Mænd gaar rundt og holder Øje med Maaleurene, ellers er der ikke andet end disse elleve elektriske Kværne, der suser og suser som en Evighedsblæst hen over Havlyden fra de elleve Turbiner dybt nede i Jorden. Her er saa tyst som i Rummet mellem de vandrende Kloder, her er ligesom dødsstille . . . men hvis man vil aabne Munden og sige noget, hører man ikke sin egen Stemme.

Den nye Verden (1907)

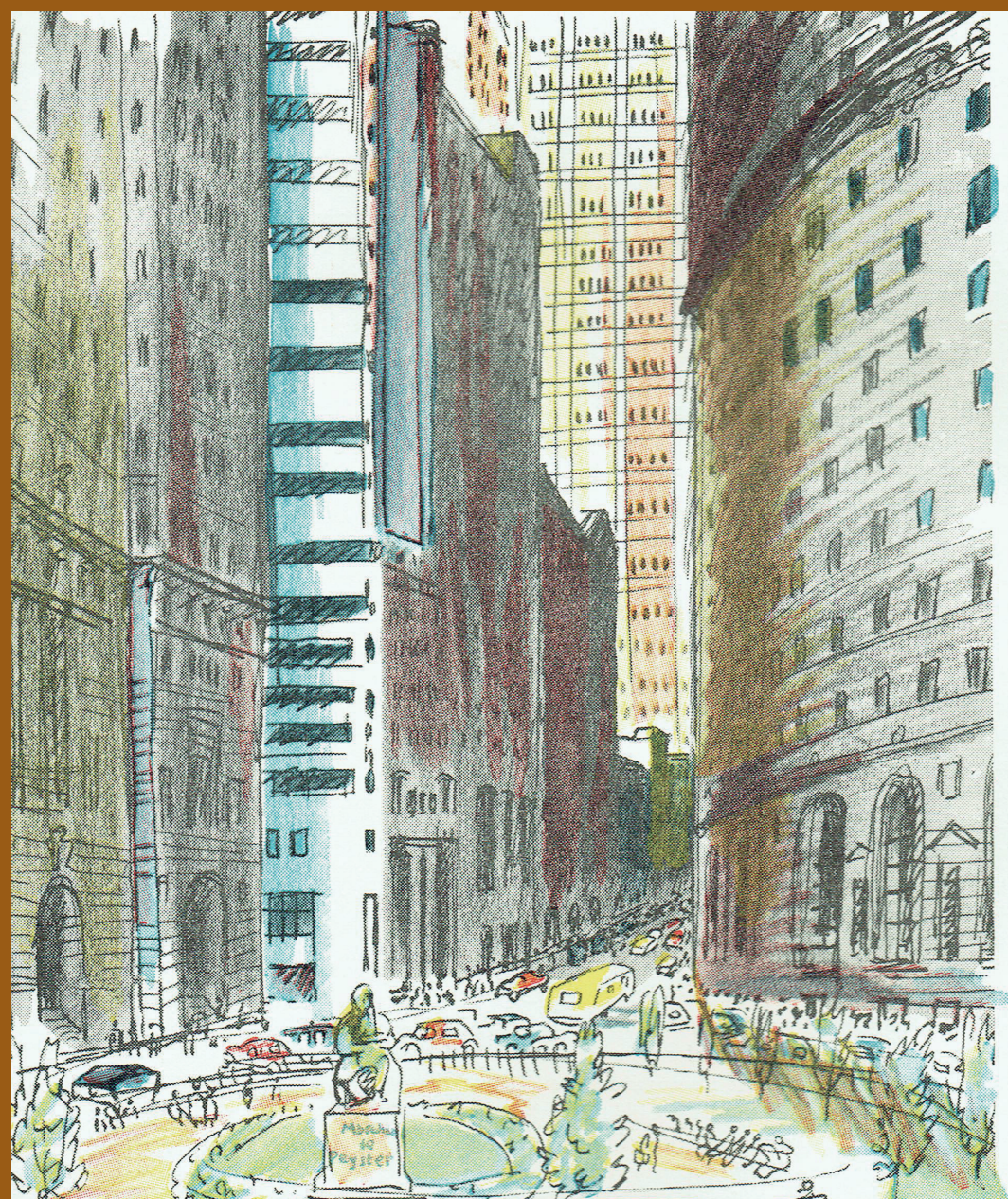
NEW YORK, 1939

Amerika har siden den første rejse i 1896 været det kompas, hvormed Jensen navigerede ind i fremtiden. I et tilbageblik under den sidste Amerikarejse i 1939 angiver han kursen med ordene: teknik og trafik. To ord der på én gang kendetegner det moderne Amerika og samtidigt giver et signalet af det foregående halve århundredes udvikling. Med trafikken som metafor kan Jensen fra 65. etage se ud over Amerika - og tilbage på sit eget forfatterskab - som en konstant voksende organisme.

...en langsom Strøm af Blodlegemer.

...Set ovenfra, som f.Eks en berømt Kafé, Rainbow-room, oppe paa 65. Sal af en af de kolossale Bygninger i Rockefeller-center, tager Gaderne dybt nede sig ud som et Blodkarnet, hvori der gaar en langsom Strøm af Blodlegemer, ganske som i Svømmehuden af en Frø set under Mikroskop, (...) paa Vejene til og Fra New York, over Hængebroer og Viadukter, ad brede dobbelte Autostradaer, kører, kører Bilerne som eet sammenhængende Bændel af Vogne, det ene Bændel med, det andet imod; Benzinstationerne uden for Byen paa Færdselsaarerne ad Pensylvanien til, er et specifikt Træk ved amerikansk Trafik, alle med et malerisk forsøg, hver paa sin maade, smaa Slotte, som ved et eller andet Trick henleder Opmærksomheden paa sig; de markerer Færdselen paa alle Veje gennem hele det udstrakte Amerika. En begyndende Bebyggelse grupperer sig ved dem, Værtshuse, smaa Gader af de lette Træhuse, der karakteriser Amerika uden for Byerne. Bilfærdselen medfører en slags Metastase, Groceller der spredes gennem alle Aarer og lægger Grunden til nye Vækstpunkter

Indtryk fra New York gengivet af tegneren Hans Bendix i bogen Med ryggen til Europa, 1939.

Fra Fristaterne (1939)

NEW YORK, 1905

Amerika er en smeltedigel for alle jordens folkeslag og racer, og landet byder på mange indtryk, der er fremmede for et dansk publikum. Et oplagt emne med interesse for en hjemlig læserskare er den sorte del af Amerikas befolkning. I portrættet af Negeren giver Jensen et tidstypisk udtryk for den biologiske menneskeopfattelse, hvor hudfarve på forhånd afgør et menneskes placering på udviklingens stige.

- *...en forslagen og livsglad Sjæl.*

Man har ikke været mange Timer i De forenede Stater, før man støder paa Negren og øjeblikkeligt indtages af det groteske, menneskelignende Fysiognomi, der har Humor i sig selv og spiller indvendig fra af en forslagen og livsglad Sjæl. Der er en vis folkelig Morgenmunterhed over Negren, en Ufordærvethed, der gør ham til en Fest for sig selv. Det Par Aarhundreder i andre Omgivelser har ikke taget Skovnaturen fra ham. Men man har heller ikke truffet mange Negre, før man med Beklagelse har lært, at det ikke gaar an at lade sig vinde af dem. De staar ikke for god Behandling. De kryber som Pudler og er glade til; prøv ikke flere Sider af deres Væsen! En Neger, der har logret sig ovenpaa og føler sig som Manden, maa helst mødes med en Kæp. Dette er der ikke noget at sige til. I Negrenes Kristendom fremtræder Adam jo som bekendt sort for Herrens Ansigt.

Den nye Verden (1907)

ATLANTEN, 1939

Jensen når inden krigsudbrudet i 1939 at foretage en sidste rejse over Atlanten. 43 år efter sit første besøg i Amerika. Det halve århundredes enorme forandringer måler Jensen med minder fra den første overfart med dampskibet *Norge*, 3 uger undervejs med hundredvis af udvandrere stuvede under dæk. En verden til forskel fra 1930'ernes moderne passagerskibe som *Drottningholm* eller *Normandie*, der gør turen fra København til New York på en uges tid. Verden er i sandhed blevet mindre....

...hushøjt skridende Vandbjerge.

Ingen Baad jeg senere har sejlet med slingrede saa fantastisk som "Norge", eller red så afgrundsdybt op og ned i Atlanterhavssøerne som den. Det Atlanterhav jeg ved den lejlighed gjorde Bekendtskab med er senere gået tabt for mig, simpelthen fordi man nu ser Søen ovenfra, fra de høje moderne Skibe; den gang saa man den fra neden, næsten i Niveau med Havfladen, og i haardt Vejr rejste Søerne sig som en snæver Horisont af hushøjt skridende Vandbjerge, flaskegrønt gennemskinnede i toppen, med Baaden dybt nede i et Trug i midten, og naar Baaden red op saa man ud over avancerende Kolonner af det ene Niagara bag ved det andet. Uger igennem stod Dækket under Vand og nedgangene til Mellem-dækket, hvor flere hundrede Emigranter fra alle tre skandinaviske Lande befandt sig, måtte holdes lukkede. Man forestille sig hvilken Overfart de har haft!

Fra Fristaterne (1939)